

HIÄRNE, URBAN

Actorum laboratorii Stockholmensis
parasceve. Eller Förberedelse til de
vndersökningar, som vthi kongl.
laboratorio äro genomgångne, samt
vnderrättelse om de förnämbeste
grundstycken vthi chymien. =Ano

1706

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
 - Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
 - *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
 - *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
- *Ej tillgängligt i varje e-bok.

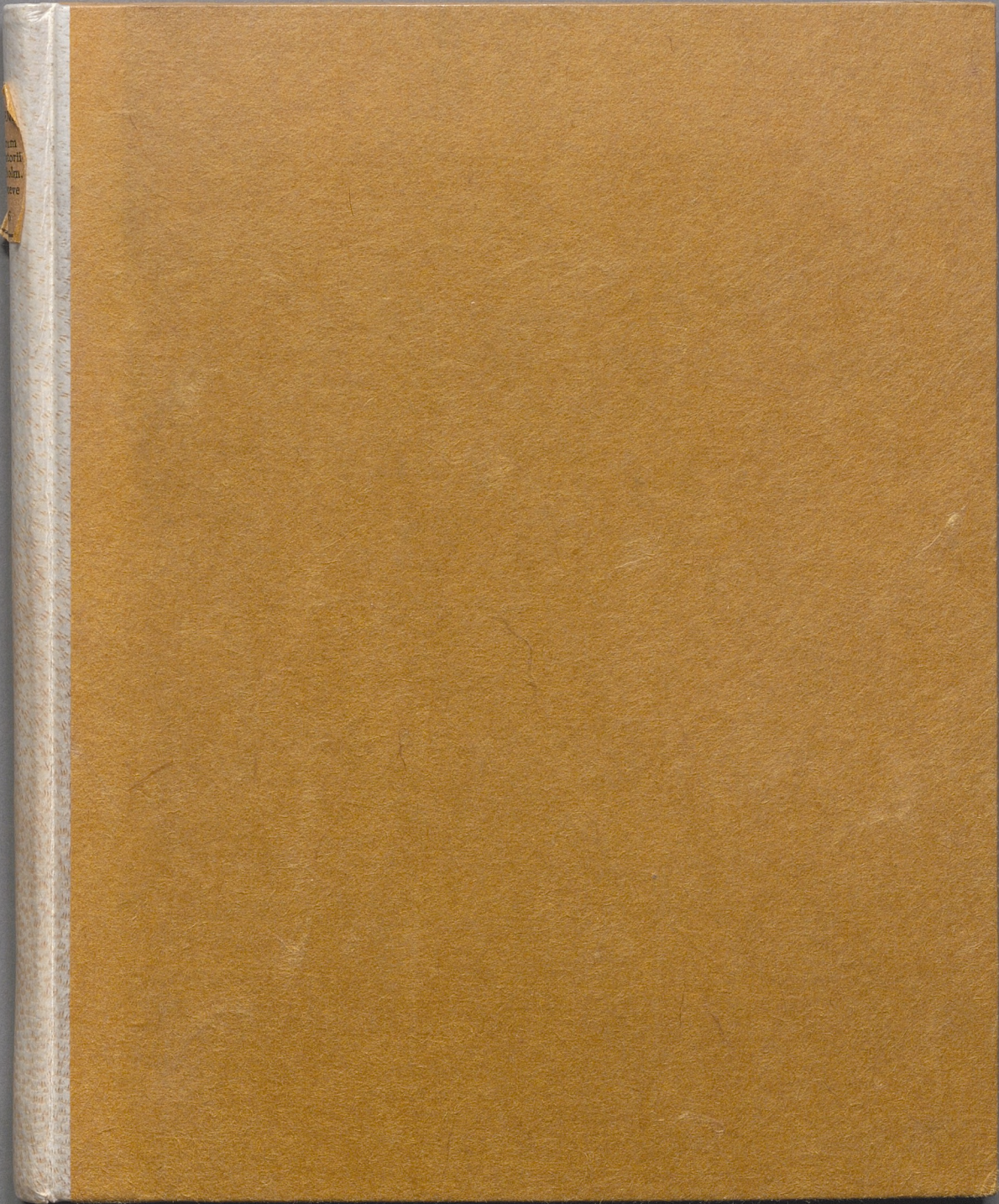
Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkor för användning: <https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: <https://search.books2ebooks.eu>
Mer information finns tillgängliga via <https://books2ebooks.eu> boken.

m
t
m
ve

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

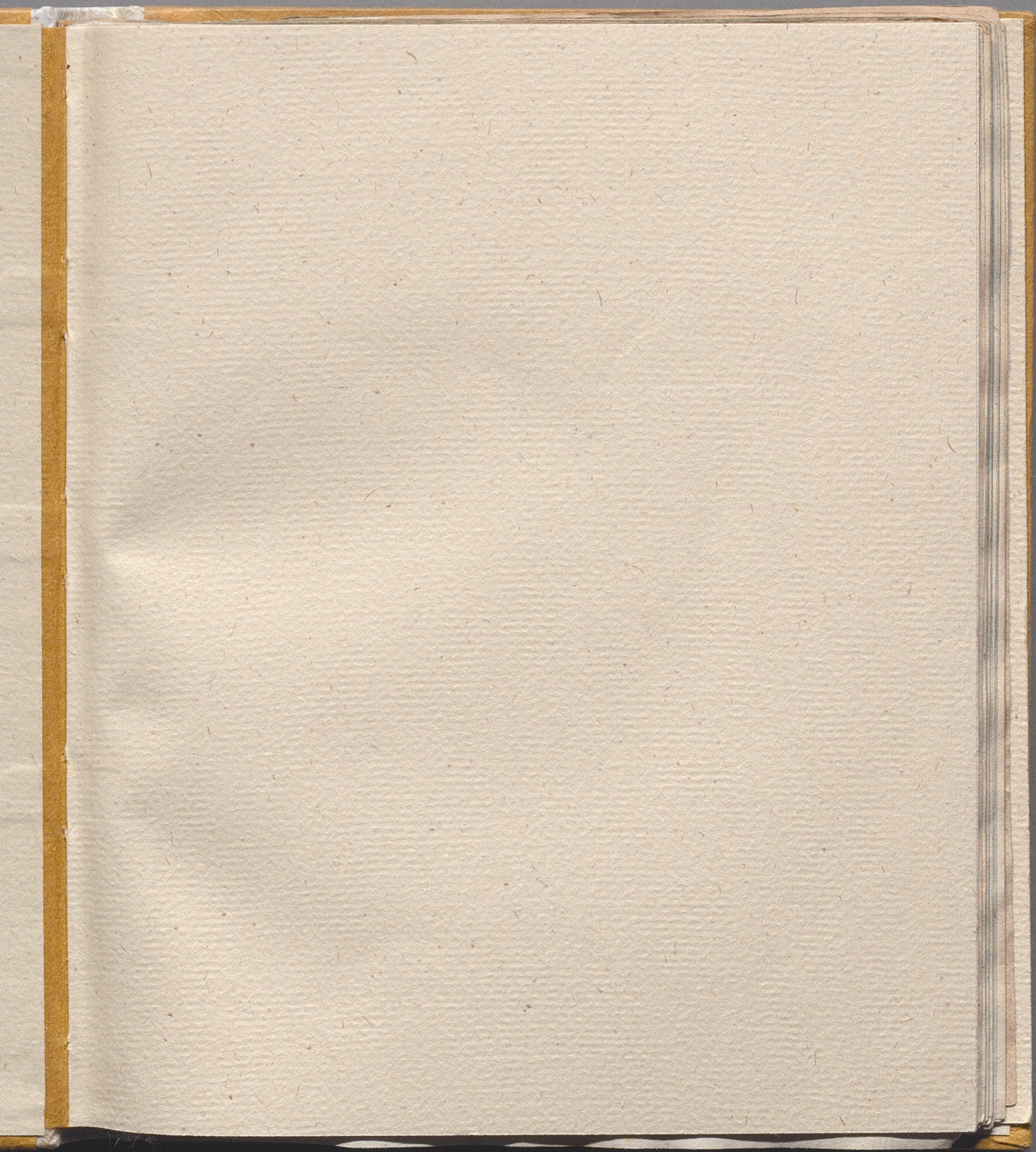
Naturvet.

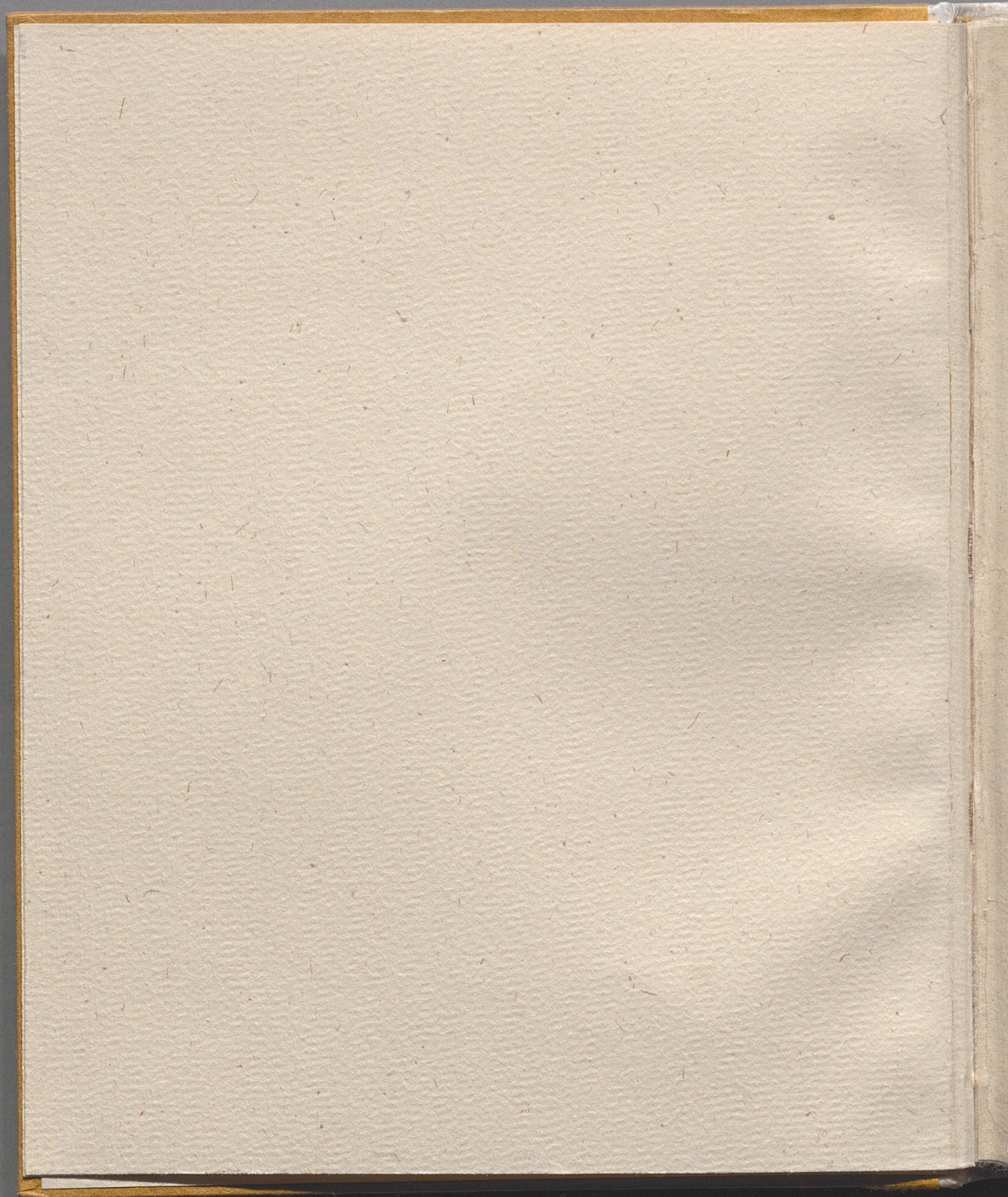
Kemi

1700-1829

Ex.A

Hiärne, M.

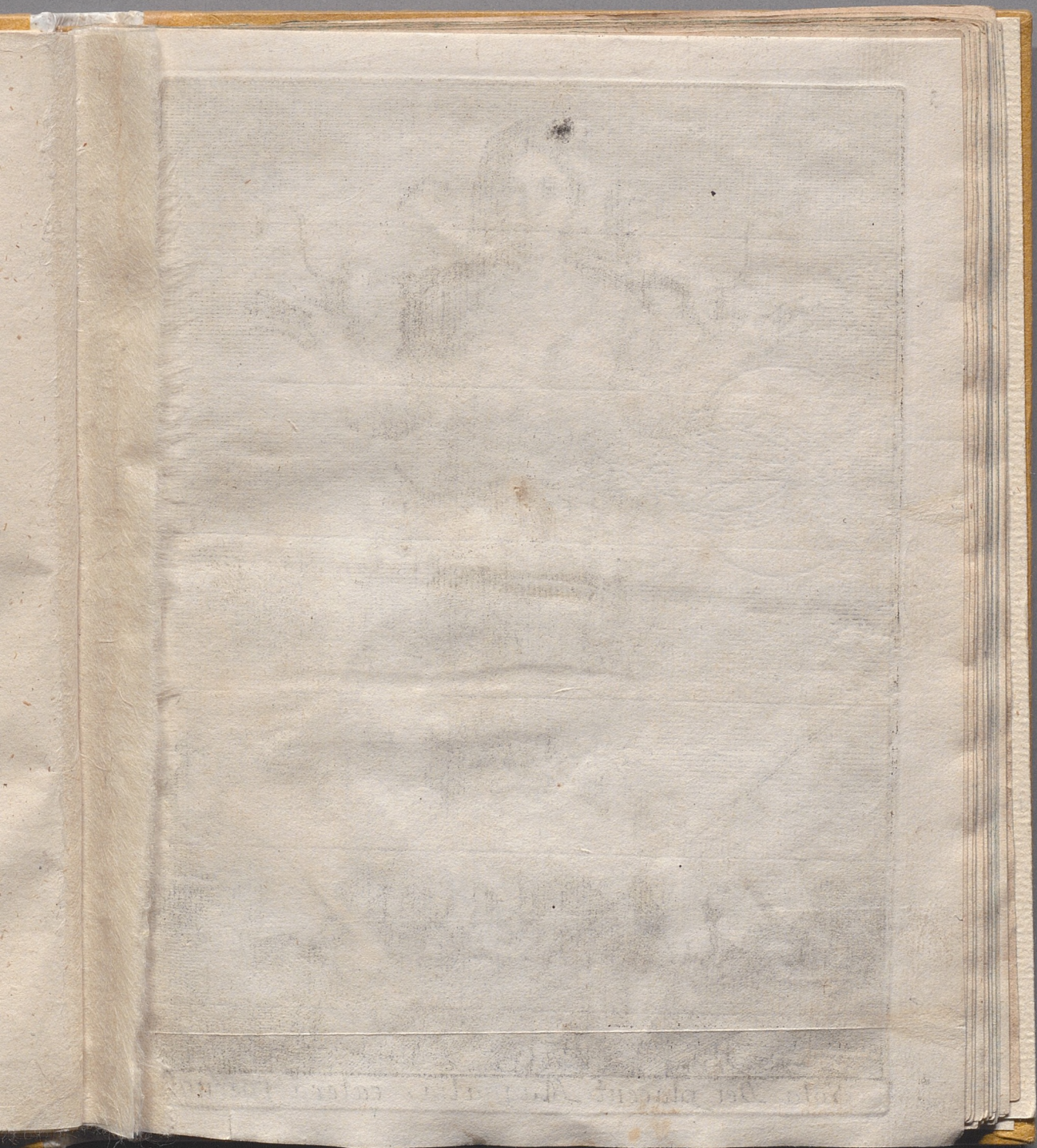
HIARNE, V.

Ex. A

Item

1700-1829

✓
Pl. 5.1.

Sola Dei placent Magnalia, cetera sperno.

0

U. HIÄRNE,

Ex. A

*Rémé
(P.N)*

1700-1829

ACTORUM

LABORATORII

STOCKHOLMENSIS

PARASCEVE.

Eller

Wårmb. 9000

Förberedelse

Öf de Underföknigar / som öfhi Kongl.

LABORATORIO äro genomgångne / samt öf

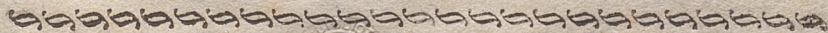
derrättelse om de förnämbste Grund-

stycken öfhi Chymien.

U. Hiärne

Hiärne

STOCKHOLM

Tryckt af MICHAELE LAURELIO,

Anno 1706.

ACTORUM
LABORATORII
STOCKHOLMENSIS

PARACELSI

OPUS

Methodus

In de Spiritu Sulfurato
Laboratorii Stockholmensis
Paracelsi
Methodus

Stockholm
1677

I. N. J.

Acta Laboratorii Stockholmensis.

Företaal.

En obthseyeliga stora lius-
 lighet som Naturens ransakan-
 de medh sigh hafwer / i det då
 man deß hemlighet begynner i-
 genomleta / finnes der vthi nå-
 got Himmelskt nödte si em det ge-
 mena menniskiors idkande widt öfvergår / och
 de nedrige Stinen samt ringare Gemöden intet
 kunna begripa / haar förorsakat / at höge Poten-
 tater / Keisare / Konungar och Förstar / på det
 högsta hafwa winnlagdt sigh om / at erhålla der
 vthinman en grundelig vplysning. Men som
 deras wiktiga regements bekymmer sällan
 tilståndia dem at sielfwa få obehindrade öfwa
 sigh dervthinman : altså hafwa de antagit
 witra och lärda personer och naturkunnige
 männ / som de anförtrodge styrflen af wifs-
 sa werckstäder / Laboratoria Chymica kalla-
 de / medh tienlige vgnar och äthstillige red-
 skap försedde / lätit dem wäl öfwerlagde ar-
 be-

beten anställa / och skaffat dem alla der til er-
 fordrade nödwändigheter widh handen; på det
 at enär / igenom sådan deras flit och idkesam-
 het / något serdeles / och lika som obekant blef-
 wo erfarit / de skulle då antingen sine Herrar och
 Förmänn det samma vptäckia / eller ock til det
 gemena bästa befördring låta den curieuse werl-
 den öfwer alt der af blifwa kunnigt. Den-
 na wetenskapen haat först florerat i Ægypten/
 hwilken de mycket lönligen hållit / och ingen af
 gemene mannen något der om låtit förfara /
 vthan det vnder deras Hieroglyphica och hem-
 liga teckn / på det högsta förborgat. Ifrån dem
 kom det sedan til de Greker / och sedermera til
 de Araber / ibland hwilka många Konungar
 varit / som der vthi medh sina egna händer ar-
 betat. Andtelig togo de andre Europeiske folck
 medh alfwar vthi samma konst och wetenskap /
 Frankoser / Spantorer / Italiäner / Engelan-
 dare; och omsider Tyskarne medh ingen rin-
 gare / vthan nästan större framgång än de för-
 re. Men såsom nu i denna sidste tiden allehans
 da wetenskaper såsom medh macht synes / för
 än werldenes allmänne vndergång tillstundar /
 wilja sigh ju längre in meera vppenbara / så
 är det särdeles flit medh physico studio el-
 ler naturkunnigheten / at all slags folck haf-
 wa lagdt sigh der på / och fått en brinnande
 lust der til. Och som i Natursens wetenskap
 vthom stilljekonsten eller Chymien alsintet är
 at vthrätta / ty hafwa de börjat der vthi ar-
 be-

beta i desse tider meer än någonsin tilförena / och
derigenom äro Laboratoria inrättade hoos alla de
mägtiga / som ibland de cultiverade nationer
willja räknas. Hwad denne nu regerande Ko-
nungen i Franckrike/allaredan för många åhr/för
härliga och kostelige Laboratorier yprättat; hwad
stora medel han til *l' Academie Royale des sci-
ences* använder; hwad för wackre och kloka
män han der til haar waldt; hwad för stoor
stat han der til haar anlagt / och ännu åhrli-
gen åhrs der til förskuter / det weta de som
der warit / medh dem umgäts / deras labores
bivistat / och de andre af deras skrifter de es-
ter sigh lämnat. Sammaledes Keisaren / som
redan meer än ifrån hundrade åhr tillbaka wäl
inrättade Laboratorier haar höllit; ehuru wäl
mera til sin egen / än andras erfarenheter / ic-
ke heller den curieuse werlden erhållit någon ym-
ntig communication der af. I Engeland haar
Konungen haft sitt åhrliga och wälbygda La-
boratorium, derest jämwäl många af deras Gran-
des sigh der medh belysta. Cuhrfürsterne / jäm-
te de andra Hertiger och Förstar / hafwa lika jä-
som kämpewijs / haft sin lust och speculation der
ythi. Hwad Cuhrförstens Laboratorium i Bey-
ern ythi München haar för nyttigt frambracht/
det hafwa wij at tacka Doct. Becher för / som
det i sin gyllene *Phyficâ Subterranea*, och nå-
gra andra skrifter kundgiordt. Cuhrförstens i
Edln Maximiliani, Hertigens af Newburgs /
Grefwe Claris i Tephitz Laboratorier haar jagh

sielf bewistat / och migh af deras arbete beh-
 stat ; de öfrige hoos de andre kunna intet vp-
 räkna. Hwad Stor-Hertigen i Florents anwän-
 der til samma werck / är kunnigt af dem som
 der varit / och af deras vthgiffne handlingar.
 Här i Nordiske orterna haer man icke heller
 mycket welat gifwa de andra efter. Hwad för-
 nöyelse högstsalige Konung Fredrich den tredie i
 Dannemark der af haft / är ännu i' friskt minne.
 Högstsal. Hertig Fredrich af Holsten haer ock så myc-
 kit der til anwändt / som någon annan des we-
 derlike. Antligen at jagh til wårt Sverige kom-
 mer / så hafwa ey heller här Laboratoria warit
 falla. Ty förvthan at äthstillige af de förnäm-
 ste Herrarne både i förra tider och jämwäl än-
 nu / icke kunna dölja / hwad adel förnöyelse na-
 turlige wetenskapers vndersökande hoos dem vp-
 wäckt / vthan den samma medelst berömmwärde
 chymiste arbeten städse sökt at förmera ; så haf-
 wa wåre Glorwürdigste Konungar / ästwen ock
 wist huru högt de af naturlige wetenskaper wa-
 rit älskare. Högstsalig Konung Gustav Adolph
 den tiden han hemma war / men särdeles hans
 Frumoder gamla Drottning *Christina* , haf-
 wa dylka öfningar gierna bewistat. Hennes
 May:t. Drottning *Christina* , alt så länge hon
 lefde både här i riket / som ock vthi Rom / haer haft
 en synnerlig wällust deraf. Och såsom högstsal.
 Konung Carl Gustav för allahanda krigs-
 beswär / som hela hans regements-tidh igenom
 råckt / der til ingen tidh haft ; så haer åter högst-
 salige

salige Konung Carl den Ellostes så mycket mera
 låtit sigh der om wårda / icke at derigenom gif-
 wa tilfalle til dem af lättia och girughet me-
 rendeels upwållande / men för des oförstånd medh
 armod lyctande åtrån til gullmakeriet / som den
 ädla Chymiens förnuftiga idkare oförskyllte
 omdömmen esomoftast tilskyndar ; vthan fast
 meer för andra beprislige föresatte ändemåhl.
 För hwilket det icke nog war at Laboratorium
 hölts i gamla Bergs-Collegio. (derest nu Kongl.
 Stallet står) vthan at då Hans May:t war i
 betaste kriget / tänckte Hans May:t der på / och al-
 laredan förordnade Hans Sal. Excell: Kongl:
 Skattmästaren Hr. Sten Bielke / at hafwa om-
 sorg om des inrättande / och at vthsee medel der
 til. Men som bemålte Herre för ålder / siuklig-
 het / otroligt mycket arbete och bekymmer som
 desse tider honom tryckte / intet långer der medh
 hinte / haer högstbemålte Hans May:t åter å
 nno gifwit befallning / så wål til wålbemålte
 Skattmästaren / som til Cammar. Præsidenten
 Sal. Hr. Grefwe Clas Flemming / at inrätta det
 på det bästa. Och såsom jagh orwårdig til des Di-
 rection allernådigt wardt kalladt / gaf jagh för-
 slag på en wif somma penningar / som åhrligen
 der til skulle användas ; hwilken icke allenast
 blef bestådd / vthan ock fördubblad / på Kongl.
 Bergs Collegii stat , för des medh bergswerkets
 wetenstaper warande gemenskap fördt / vthaf
 Hans Excell: Kongl. Cammar och Bergs Colle-
 gii Præsidenten Grefwe Fabian Brede / på en wif

foot grundader fördeelt. Afwen medh lika all-
 war låter ock nu Hans Kongl. May:t wår al-
 lernådigste Regerande Konung samna werck con-
 tinuera och fortsätta; warandes Hans Kongl.
 May:t allernådigste wilja / at jämwäl vnder
 denne håftigaste krigslågan / den chymiske elden
 i des Laboratorio intet måste vthsläckas / vthan
 hållas i full och stadig gång.

Laboratorium Chymicum, är på
 följande Desseiner inrättat.

1. At vthransaka vthi Naturen på allehanda
 sätt at finna en gång wissa och orörliga prin-
 cipia eller grundstycken / på hwars grundwähl
 man alt det öfriga kunde byggja och stadfästa : och
 derföre
2. At igenomleta och anatomisera alle na-
 turlige tings delar / hwad de i sigh hålla och
 hwar af de bestå / huru de äro ihopwerckade ;
 och det i alla 3 Naturens riken / så wäl det mine-
 raliste / som det vegetabliske och diurlige.
3. At söka vthi metaller, huru wida de stå at för-
 bättra / hwart och ett i sin art / och huru wida
 möyligt är / det ena i det andra at förändra.
4. At vtharbета allehanda medicamenter ,
 som något större werckan och kraft skulle haf-
 wa / än de gemena som nu i apotheken hållas ;
 hwar til de inländska emnen skulle måst anwän-
 das

Das. Och när der af en ansenlig qvantitet är för-
färdigat / at meddela dei de fattiga / och tilsee af
deras förfarenhet hwad werckan och kraft det
kunde hafwa.

5. Hwad som vthi andra konster och handt-
werck/ eller i oeconomien kunde tienna / såsom at
temperera Jorden i trågårds wäsende / åker-
bruk/ och annat mera sådant; At finna godh taf-
lag / som worolätt / och för elden och watnet sä-
kert; Til samma bruk temperera jern emot rost /
trä och wirke mot róta / och alt hwad man i
andra professioner kan finna.

Efter detta ändemål hafwer man alt jämt
sitt arbete rättat. Och oansedt man til en stor
deel haar warit olycklig medh Laboratorii män-
ga flyttningar/ medh laboranternes försummelse/
lättia/ liderlighet / otrohet / oskicklighet / snickig-
het / och mera sådant; så är doch / Gudt lot / werc-
ket intet fruchtloöst aflupit / särdeles sedan nå-
gra åhr alt här til / då Kongl. May:it allernå-
digst hafwer behogat laboranternes löbn fördub-
bla / och alltså kunnat förstaffas förfahrnare och
kunnigare personer/ som medh bättre maner sigh/
det dem ansfortrodt är / antaga och medh större
skicklighet vthföra.

Hwad i arbetet förrättat war / är vthi diari-
er och acter stiftigt vptecknad / och sedan här
af fattat ett wist slut til hwart och ett tings/ mi-
neraliers, stenars och örters &c. art och egen-
ska.

skap. Och sedan af desse sårstille åthskillige gångor vprepade experimenter, sammandragit en physicam generalem, eller allmänna reglar af naturens rätta grundwaler/huru många och hwilka de rätta grundstycken äro; på hwad sätt de sigh vthi kropparna finna; hwad deras art/deras nytta / deras rörelers sätt och wijs / til kropparnas sammansättiande och åthskilliande / vthi gåsande / vplösande / smältande / fällande / fästande &c. (in fermentatione, solutione, liqvatione seu fusione, præcipatione, fixatione) som deras wärklände och lidande fordrar/ och huru wida de nya naturkunniges stridande meninggar sanningen närmast komma. Det första/nämlig Laboratorii acter och handlingar/är det wij låte nu vthgå; hålft efter det är Hans Kongl. May:z wår allernådigste Konungs wilja / at sådant måste til allmänna bästa (hwar på altsammans slyftar) publiceras och kundgödras: hwarvthi jagh intet haer welat stå tillbaka / vthan efter handen låta vthgå så klart och linsligen / som möijeligit kinde wara. Lemnandes i medlertidh hwad til medicien och läkedomis nyttan kan wara giordt och obsererat, til en annan tidh; farandes nu fort medh närwarande i sådan ordning. Dit först sättes desseimen, hwarföre en eller annan operation och process är företagen / och til hwad ändemål. Sedan sielfwa processens och arbetets fortgång / hwad man särdeles der vthinnan obsererat; och sidst hwad man af fulländade arbetet kan sluta och döma / och hwad

hwad nytta de medh sigh kunde hafwa. Detta haer jagh tänckt / så mycket som min tid för andra syflor och bekymmer kan tillåta / och Gudh förlåner hälsan / alt efter handen låta vthgå.

Uthi detta målet treffar det wäl in som man plägar säga: Dem lärdom är godt at predika. Den som weet hwad Chymiske Experimenter hafwa at betyda / är intet swårt at giöra i lag; warandes ingen af dem så ringa / at han icke der af kan hafwa någon vnderättelse. Men twärt om är ondt at lära dem / som här widh äro owane; ty då heter det straxt: *CUI BONO?* Hwar til är det nyttigt at weta sådana Experimenter? Hwar til tjänar det? Man weet det / at aldrig något experiment är så ringa som icke haer sin nytta medh sigh: fast jagh intet kan just säga en / huru mycket han der på winner. Det war länge bekant / at magneten drager jern; men at den altidh wänder sigh til Norden / det lärde de allenast för 300 åhr sedan eller litet mera; och den det påfant / är fuller säkert / at han icke straxt sågh / hwar til det tänkte / eller hwad man der medh kunde winna. De andre / dem han detta först kundgiorde / lära fuller ock så hafwa sagt: *Cui bono?* är det en så stor saak / så gacl åstad och rich-ta dig der af. Men de tänckte aldrig / at i genom detta experimentet allena / skulle den då okunnige halfwa werlden blifwa vptäckt / hwar igenom man långre kunde wäga sigh öfwer hafwet / vthan at råtta sigh efter stjernorna; och
 at

at der igenom skulle så många tusende millioner
 tunnor guld och silfwer hit öfwer til Europa
 bringas / det elljest vthan denne ny ntionen al-
 drig i ewighet hade skiedt. Så tycker mich och/
 hwad Muncten Barthold Schwart / när han på-
 fant att Saltpetter medh swafwel och kobl gjorde
 en sådan fulmination och dunder / och kunde
 kasta ifrån eller öfwer sig en sådan tyngd / haer
 haft för gratulation af sina medbröder i klostret/
 nämligen *Cui bono?* der doch hela krigs wäsen-
 det är bracht på en heel annan foot / och at man
 sedan kunde meer vthrätta medh 100 än tilföre-
 na medh 10000 mann. Städer och slätt som til-
 förna hölles för öfwerwinnerliga / tages in innan
 fåå dagar. Murar som förr medh jernbockar
 och muurbräckor intet kunde nederslas / kastas
 nu innan kort i wädret genom miner. Den
 som först påfant at slipa gläs / trodde aldrig
 sielf hwad der på medh tiden skulle följa : näm-
 lig / at hela de gamlas astronomie kastades der
 igenom öfwer ända ; Himmelens hemligheter
 blefwo mycket vptäckte och planeters tabl meer än
 fördubblade ; många tusende stjernor / som en al-
 drig förr wetat vthaf / äro nu meera vppenbarades ;
 alla de kreper / epicycler, och andra de gamlas
 wägar onyttige slättade ; solens / stjernornes
 och planeternas rörelse af en heel annan bestaf-
 senhet. In summa ; heela himmelens æconomie,
 vthi heelt annat tilstånd än man ifrån början
 meent. Flere sådana exempel / kunde man / der
 nödigt wore / ännu framdraga. Der före är wist
 at

at aldrig något experiment är så ringa / hwat
af en floot och sinnrikl icke weet draga sin nyt-
ta : så at desse wäl kunna kallas profwestenar/
hwar igenom man kan gidra en åthskilnad e-
mellan hufwuden som äro kloke eller dumme;
ty ju snellare nimme en har / ju bättre skal han
kunna wända dessa inuentioner til sitt gagn.

Gudh den alrahögste / naturens Herre /
sanningen sielf / och alla liusens vberbrung /
wärdigas nådeligen wälsigna wårt förehaswan-
de / vplysa wårt mödcker / at wij kunde ju län-
gre / ju meer / vptäckta sanningen i naturens
kunskap : på det wij måtte kunna see och förstå
hans vnder och obegripeliga godhet / til
hans Gudomelighets pris / åh-
ra och lof !

~~~~~

En kort förberedelse til sielfwa swerckets
klarare förstånd.

Och först.

DE PRINCIPIS CHYMICIS.

Om de 3 Grundstycken som af de 4 Ele-
menter härödra / nämligen Sale, Sulpha-
re och Mercurio.

Sör är an wij komma til sielfwa operationer-
ne // är högst nödigt at hafwa en godh kunskap
i de chymiste grundstycken / som här ofta för-
res

refouma. Det är wäl icke vthan at jagh dem vthi mitt Physica generali vthförligare beskriwit / så at jagh hoppas migh giordt den rättfämnige Läzaren någorlunda derwthinnan nögd. Men såsom bemälte book är nu intet vthgången / en heller kan wara i allas händer ; och der hos så äro berörde grundstycken icke så allmänt kunnige / i anseende at de i våra Academier ganska sällan / och ända ganska nödret och orätt / läres ; derföre måste jagh här om i möjelig förthet / och til de efterföljande experimenters bättre inhämtande / så klart det låter sig giöra / beskrifwa.

Elementa 4.

Äf de 4 Elementers (som äro jorden / watnet / lusten / och eldsemne) subtile sammanslåndande / som deels steer i dagen / dehs i hafwet / dehs ock vnder jorden / härörö 3 grundstycken / af hwilka alt / synligt och begripeligt / är sammansatt.

Principia chymica tria.

Deße äro Sal, Sulphur och Mercurius, det är Salt / Fettma eller Swafwel / och den flychtige wättskan.

Sal.

Salt är ett emne som långsamt tilwäxer / och långsamt förgås / smälter i wättn / efter det af wättn mer rendeels består ; innehåller en förborgat fetma / mer eller mindre / och der vthi ett förborgat eldsemne ; haer vthi sig först en subtile spiritum, liten eller mycken / och der hoos en gröfre och jordachtig kropp / och det fins i alla salten.

Saltet är antingen ensaldigt / eller sammansatt. Ensaldigt salt är tveggiehanda / Acidum, och Alkali, det är suurt och skarpt / eller saltachtigt egentligen så kallat.

Acidum sulphureum.

Sal acidum är antingen heel reent / kallat acidum purum, universale eller primigenium. Item acidum sulphureum, medan sådan syra fins i det mineraliska Swafwel / och elliest derest det gröfre är ; haer gärna en liten swafwelachtighet vthi sig / och medh swafwel på det allerno

gaste förbunden. På Swensta må hon kallas Grundfyra /
 efter hon af jordenes grund först vpstiger reen och oförblans-
 dad / såsom vthi den besvarade och förklarade anledningens
 andra Flock / vthi ingången pag: 145. 146. klart för
 ögonen ställes. Sådän fins vthi victril / swafwel / alun /
 och måstedels af malm och bergarter.

Den andra fyra är förbrutin / mera blandad / kallas Acidum Essen-
 acidum nitrosum eller essentielle, sådan som i ymnighet ciale.
 måstedeles vthi sura wexter och saft finnes / men särdeles i Sals
 peter / som är en moder til alla salia essentialia.

Alcalia äro twenne slag 1. Sal volatile urino-
 sum eller urinachtigt Salt / är heel flychtigt / som intet
 kan af sigh sielf bestå ; vthan rå det är befriat ifrån an-
 dra kroppar / och intet i täpta käril förvaras / försvinner
 bort i luften / der det icke af något acido meer eller mins-
 dre förblandat / sästes och qwarhålles ; består af liten jords-
 achtighet / mycken luft / och mycken fetma / lagom eldsem-
 ne / och något watern.

2. Sal alcali fixum eller lixiviosum, Lutsalt / ef-
 ter det haar en fullkomlig lutsmaf : är wäl måst vthdra-
 gen medelst eldens kraft ; men finnes ock för sigh sielf af
 naturen / vthan någon eldshjelp / och derföre icke kan wa-
 ra af volatili och pingvi, eller volatili och acido, eller
 pingvi allena sammansatt / fast än volatile sigh för
 wissa orsaker skull ibland figerar / hwar om medh mera
 i förberörde tractat. Detta Saltet består af mycken reen
 jord / mycken fetma / en godh deel eldsemne / nästan ins-
 gen luft / men något watern ; wäller något starkt medh Sy-
 ran / och drager i fria luften gierna watern til sigh / och at
 det sigh / särdeles om det är reent / til watern aldeles vplöser.

Deffe 3 Salia finnes intet lika mycket i alla 3 natu-
 rens riken. Vthi regno minerali råder acidum sulphure-
 um albramäst / volatile sparsamt och lixiviosum så myc-
 fit

fit som til des fasthet behöfves. In regno vegetabili, så haär volatile och lixiviosum mera at säija / acida sulphurea ganska litet / men acidum essentielle, så myckit mera. In regno animali är volatile i allerstörsta myckenhet / så at största delen af diurets väsende af volatili urinoso består; acidum är mindre / och alcali fixum allra minst / hvar om mera i längden skal mätas.

Salia composi-
ta

Äf desse Saltens märkehanda bebländelse blifwa några slags andra salia componerade.

Salia commu-
ne.

Det förnemste af alla compositis är sal commune eller haafs salt / som sigh genom jorden til berg och källor sprider / består af acido sulphureo & urinoso volatili.

Nitrum.

Sedan näst det är Nitrum eller Saltpeter i wika jorden / och under några bergsstrefwor / haär sal urinosum, lixivium och så myckit acidum essentielle, som til des saturation behöfves. De gamlas Nitrum eller Natron består af mera volatili & fixo, haär mindre acidum, än til des fullkomliga mättande.

Natron.

Sal ammoniacum,

Widare så är sal ammoniacum, eller salmiak / som vthi Æthna, Vesuvio &c. samt andra brännande berg myckit finnes / och någrestädes ibland stenkohl; men giöres ock så af urin och salt genom sublimerande.

Salia Essentialia,

Sedan äro salia essentialia, hwilka på mångahanda sätt i örter / växter och frucht äro förblandade. Vthi en deel råder acidum / såsom vthi sura fruchter / ättickia / omogne druswesast &c. i somlige Nitrosum; såsom vthi bittra örter / card: benedict. i malört / centaur. min:

Sal dulce,

Vthi söttman herskar volatile urinosum och fettman / jente en tiänlig myckenhet af meer eller mindre acido förmängd; såsom i honing / socker / rusin / lakrits / söta äpplen / söta druswor &c. Nu kan wäl urinosum och acidum, så länge de äro slutne i något ting / frucht / skal / fettma &c. förlikas och wara stilla / så länge de få wara frije för den vthwertes lusten; men när den infaller / hwilket skeer då deras saft pressas / de lökas / fet:

fettman dilueras / eller de eliest på annat sätt uplösas / då
 ypeggias de til en inwärtas strijd / som wij kalla Ferment-
 ation eller jäsnung ; så at desse / fettman / syran och vo-
 latile sigh på det innersta förblanda / och sigh til en wijns
 achtighet förwända : såsom i pressade drufwors / söttäpp-
 lens / swarta wijnbärs och andra fruchters must / i ho-
 ning / krossade enebärs lag &c. är til at see. Då steer/
 at den grofwa jordiska delen samt hwad här vthi kan haf-
 wa öfverwicht / slås neder til en dragg. Detta vinosum
 består i en temlig syra / meer eller mindre fettma / och mye-
 ken sale volatili. Men när man detta destillerar til en
 spiritum eller brennewijn / stiger den subtileste fettman up /
 och tager medh sigh volatile urinosum så mycket som förs-
 handen är / något mindre af acido, äntlig så mycket phleg-
 ma eller watn som widh des warelse behöfues. Hwilket
 emot dem som annars föregifwa framdeles skal bewisas.

Sal Vinosum

Spiritus Ar-
dens

Ytterst äro salia enixa, af äthstilliga medh konst
 sammanblandande : såsom arcanum duplicatum, salia ve-
 getabilia saturata per acidum sulphuris, glasgalla och
 meer sådant.

Enixa

Det andra grundstycket är Fettman / kallas af de
 gamla SULPHUR, emådan det gemena swaflet mycket fettma
 håller. Wij kunna merendeels behålla samma namn / eliest
 och oleosum eller oliachtighet / &c. Detta principium är i
 sigh sielf hisigt / förbräntigt / flychtig / Solens alster / af
 början lösligen samransatt och intet starkt förbundet /
 ey heller vthaf sigh sielf ständigt / emådan det af mycket elds-
 emne består ; vthan måste alltid af tänligt mycket salt / det
 må vara acidum eller alcali, eller båda / samt någon jords-
 achtighet figeras och stadgas eller fastas.

Sulphur.

Sulphuris principium består afwen så wäl
 fem salt af twerne slag. Det ena är det flychtiga som
 ännu består i sitt första wäsende / een ganska öfvermåttan
 subtil materia; der vthi icke ärandes ett reent elds- eller soolen ne-
 som

Sulphur vola-
tile.

Som medh sitt sale hermetico subtili är inwickladt / och in-
 wessvat medh något subtilt watern / och något subtilt jord-
 achtighet ; förenandes sigh til en gansta genomträngelig/
 qwick / rörlig och feetachtig kropp / underfalsam i sin werckan/
 vthi hvilken ett tings förrämsta kraft består. Så länge
 det är oförbräckt / så är ett ting i sin warelse heelt ofsladt.
 Men så snart som det söker vthgång / strider den kroppen/
 der det lofnar / til sin vndergång / dödh och rutenhet ; och
 derföre kallas det af de gamla Philosophis anima, vita, Bal-
 samum naturæ, forma substantialis, ætus seminis. &c.

Sulphur confi-
 dens.

Detta subtiliga grundswafwet / antager ju längre
 ju större lekamlighet / blifwandes synligt och corporeum
 eller begripligt / warandes sedan en warm / feet och oliachtig
 kropp / subtil och genomträngelig.

Sulphur, är intet mera til i werlden än enahanda ; men
 igenom det / at det medh åchskilliga andra elementer och sa-
 lia blifwer förbundet / så får det åchskillig slags natur. Lösare
 vthi regno animal, särdeles de diur som af roos lefwa /
 och i fiskar och foglar / förwickladt medh sale volatili, och
 mera watern / kallad iyster ; men i de diur som äta gräs / för
 mera acidum, något fastare ; och kallas talg. In regno vege-
 tabili bland gräs och wårter af åchskillig art : somt stors-
 kare figerat ab acido, såsom kåda / harts / beck ; somt lösare
 re / såsom i olja och balsam. In regno minerali fallan löös/
 som petroleum eller Nefsa ; men merendeels hårdt fige-
 rat af acido och terra, som vthi swafwel / kief / jord-
 beck &c. och särdeles i de metalliske kroppar / såsom koppar
 och jern ; men i guld på det aldrårdaste och fastaste / at
 ingen eld någonsin kan få macht der vthi. Om sulphu-
 re incombustili och fixo, eller det oförbränlige och fasta
 swafwet / skal framdeles förklarar.

Mercurius seu
 Liquor.

Mercurij principium är en subtilig wätsta/
 eller ett flychtigt watern / indranckt medh ett subtiligt och
 watern

watnachtigt sulphur och liten Salta / som sigh begynt haer lösligen medh hwar andra at beblanda ; kall / flychtig och omogen / hwilken sulphur i sitt subiecto diluerar och saltet uplöser / så at de tree sammanbundne / til ett tings warelse förenas. Kallas in regno animali, serum eller lymphä ; in regno vegetabili , den subtiligste delen af saften ; och in minerali , en öfvermåttan flychtig och subtil wätska ; hwar om widare vthi sin ort.

Vthredning och vthtydelse på de profwer som vthi följande Experimenter brukade äro ;

Vthi Anatomia corporum eller de naturliga tings bestaffenhetens efterletande / kommer merendels at betraktas / hwad för grundstycken vthi ett eller annat haer öfverhanden / om sal eller sulphur råder / om acidum eller alcali ; och huru mycket som finnes af hwardera &c.

Thuru wäl nu vthi detta äro äthstillige slags profwer / så är 2 de aldrasåkraste / nämligen.

Solutio eller uplösningen / och Precipitatio eller nederslag.

Solutio eller uplösningen är / när något ting som är malligt / tät och hårdt / uplöses genom någon wätska ; antingen heelt och hållit ; som egenteligen är Solutio och detta antingen sachteligen och vthan förändring / som war i olja / Salt i watn &c. och detta är den lena och naturliga uplösningen ; eller öck corrosio anfrätande / som steer medh skarpa och frätande ting / medh wäld och heftighet : som jern i stedenwatn / gull och antimonium i agwa regis , krita eller kräftestenar i ettickia. Eller öck steer solutio til en deel / och det kallas *Extractio*, **Vthdragningen** / när man den sulphuriska och seta delen af något ting vth-
Solutio.
Solutio totalis.
Solutio lenis.
Corrosio.
Solutio secundum quid seu extractio.

drager / som Sulphur af Antimonio eller andra metaller ;
 eller ock det salta ; eller ock både sulphur och salt tillsam-
 man : som in regno vegetabili medh lindrigare spiri-
 tu vini plågar stie / lemnandes de grofwa kroppar-
 na qware. Så extrahera Bryggiarne det feta och söta
 af malt / korn eller hwete / och det bittra af humblen.
 Det som qware blifwer är draaf och mäst / som til mennis-
 kelig föda är odugligt / och lemnas boskapen.

Regula;

Uthi Solutione är een regla: Similia similibus sol-
 vuntur; det som ett ting uplöser / haär medh dy en skylb-
 skap / och måste wara af samma art. Den wättskan (li-
 quor solvens) som uplöser / kallas hoos Chymicos Men-
 struum; emådan de gamle Chymici, uti en chymist
 månadt eller 40 dager plåga medh sina liqvoribus sol-
 ventibus sina corpora solvera eller ock extrahera.

Menstruum.

Solventia sa-
 lina,

Desse Solventia, eller uplösande ting / äro tregge-
 handa / salina, sulphurea, & mercurialia sive aqvola,
 saltachtiga / feta / och watnachtiga. De salta liquores,
 gripa de massive och fasta kroppar an / efter som de haf-
 wa sitt emne. Det är förr omtalt / at salia äro antin-
 gen acida, volatilia eller lixiviosa; sura / urinachtiga eller
 flychtige och luntachtige.

Solventia aci-
 da.

Liquores acidi, eller *menstrua acida*, de sura wät-
 skor / lösa sitt förelagde corpus medh en häftigheet / medh
 anfrätande och tårande. Så löser Aqua fort eller stede-
 watn silfwer / koppar / jern; men intet gull / ey heller An-
 timonium. Så löser Aqua regis (som af stedewatn och Sal-
 miak eller Salt är bered) guld / koppar / teen och Anti-
 monium; Ettickia löser bly och teen / särdeles om de äro
 til pulver och aska eller kalk brachte / allahanda jordar-
 ter / kräftstenar / skaal &c: Så löser ock spiritus vitri-
 oli koppar och jern: alle jordiske kalkachtige och lösare ste-
 nar lösas af acidis.

Solventia al-
 calina.

Alcalia så wät volatilia som lixiviosa fixa, de
 lö

lösa allt det som fett / swafvelachtigt och fädigt är ; men medh sådan ächtkilnadt / at de urinosa extrahera allenast. Så extrahera de något af den sulphuriska delen af koppar och jern ; men alcalia fixa lösa swafset fullkomligen. Så löses gemeent swafvel / kåda / harts / Sulphurea animalia och vegetabilia genom alcalia fixa. De uplösa dem sålunda / at de sigh heelt och hållit medh dem förblanda och förena / som man ser vthi tvåhl / såpa / och andre sådane ting. I bland alcalia äro de aldrastärckaste menstrua, som af ostäck kall och luut eller potaska äro gjorde.

De feta Menstrua äro olljer : så wäl de vthryckte ^{Solventia sulphurea.} och pressade ; bomolja / mandelolja / linn- och rosolja &c. såsom ock destillerade : therpentin - kåde - enes bårs- och andra sådane destillerade olljer. De lösa allslags feta saker / som af syran och jordachtighet äro sammangrodde : såsom kåda / wax / swafvel / talg / harts / Gummata , bernsten / agsten / stenkohl / Bitumen eller jordbeck. &c. så lyder ock här til :

Spiritus vini. är ett menstruum , som både af fett ^{Spiritus Vini} och salt består / och detta så wäl volatile som acidum ; men så at volatile urinosum haer öfverhanden. Doch löser det för sin fettma skull allehanda feta och sulphuriska / som icke allt förmycket af acido bundne äro ; ty då måste de taga sigh alcalia fixa til hielp. Elliest så lösa de intet de andra corpora , vthan extrahera och vthdraga allenast det feta och olliachtiga.

Menstrua mercurialia eller liqvores aqvosi ^{Menstrua aquosa.} wätnachtiga wätskor / de röra intet det som sulphuriskt eller hårdt och stenachtigt är / metaller / stenar / staal / kåda / swafvel / beck &c. dem lemna de alla orörda. Deras kraft är allenast at lösa salt up af allehanda slag / så wäl acida , de sura / som vitril , alun &c. som ock alcalia : ehwad de äro flychtiga / luutachtiga / eller förblandade genom salt / saltpetter / salmiak , socker &c.

Menstrua mercurialia äro allefslags wättn / fälles rågn: snö: eller äwättn / mandagg / destillerade wättn / mjölk / wasla. Öhl / och spijs: öhl hafwa samma merce fan / samt andra tunna wättskor / phlegmata, af spiritus vini och mineralier.

Såsom nu ett ting af ett särdeles menstruo låter lösa sigh / så är ock at döma om des Natur och egenkap. De följande exempel vthi processerne skola det widare förklara.

Præcipitatio

Præcipitatio eller nederslag / är den aldrabrukeligaste och wisaste mycklen at uplösa och vthforska de naturlige tings förborgade hemligheter som vthi desse labores allbramäst och för alla andra komma i bruk.

Regula,

Vthi præcipationen är den reglan at obserueras: *Contraria contrariis præcipitantur*; de som hwar andra fälla och neder slå / äro af heel olika och widriga naturer; och ju mera de äro widriga / ju starkare är deras nederslag.

Subcontraria

I så måtto stæer *præcipitatio*, antingen per *contraria*, eller *subcontraria*; när de äro heel och hållen widriga / eller allenast til en deel / meer eller mindre.

Præcipitatio per contraria

Contrarium är / ett reent acidum emot ett reent alcali, och twärt om. Ty ett reent acidum præcipiterar det som ett alcali haar upløst / fullkommeligen; äfwen så står ett alcali fullkommeligen neder hward ett acidum haar solverat.

Præcipitatio subcontraria

Subcontrarium är / när det som til præcipationen brukas / icke är heelt och hållit *contrarium* eller widrigt / vthan allenast til en deel. Så præcipiteras det som af aqua forti eller spiritu vitrioli är löst / fullkommeligen af alcali fixo eller volatili, men ofullkommeligen och allenast til en deel af sale communi; ty sal commune haar icke allenast acidum i sigh / vthan ock alcali, så wäl volatilt, som fixum. I detta anseende præcipiterar det ena aci-

acidum hward det andra haer vplöst. Såsom hward acidum purum haer vplöst / det præcipiteras medh ättia / eller ock spiritu nitri, och andra acidis essentialibus; och det som de hafwa löst / præcipiteras af acido puro. Orsaken der til är / at vthi acido essentiali är en god deel volatile urinosum, som det mooststråfwige werkande giör. Äfwen så medh alcalibus; alcalia præcipitera något det som af osläckt kalk löst är / såsom potassa / sal tartari, och andra rena alcalia; och det som af sale tartari löst är / præcipiteras någorlunda af osläckt kalk. Orsaken är / at osläckt kalk är intet något reent alcali, vthan haer något acidum vthi sigh; så at förberörde reglan ändå blir oförbränckt och behållen. Såsom watn är tvårt emot fettman / så præcipiterar ock watn det som af fettman löst är / antingen til pulver eller massa. E. gr. Det som af spiritu vini löst är præcipiteras til pulver / och det af oleo therebintinae eller andra oljer är löst / blir vthi kalt watn til en massa eller seegt emne.

Nota. At præcipitatio är twäggiehanda; det första är allenast en förändring / den af oss skal kallas Reactio eller genverekande; en begynnelse til rätta præcipitationen: hwilken skeer när twänne ting / som allenast någorlunda äro widrige / förändra sigh genom färgan / lucht och smaak; men falla intet fullkomliga i botn / särdeles när agens i mindre quantitet tillås. Til exempel: om man slår en liten deel af något som innehåller sal volatile til solutionem vitrioli veneris, blir det en stön och högblå genomskinlig färga. Slår man mera / blir det muddigt / grumligt och tjoekt / och faller i botn. Äfwen så / om man något volatile slår på solutionem sulphuris communis, luchtar det starka / och blir hwistachtigt; men slår man acidum på / blir det hwitt medh stor stank. Den förändring som skeer vthi lackmus / medh alcali och acido, item medh galläple och victril,

Præcipitatio
duplex.

Reactio.

Præcipitatio
 propriè sic
 dicta, är ock allenast en reactio. Det andra är den rätta præ-
 cipitationen och nederslag / när det icke allenast flistar
 färgan / vthan ock slår sigh aldeles neder i botn / såsom
 när man slår luut eller sal tartari på solutiones metal-
 lorum.

Widare betrachtas i præcipitationen följande nijo
 teckn.

1. *Consistentia præcipitati*, **Tiockheten** eller **tunnheten**. Ju starkare consistence det är / ju större är contrarieteten och motsträfwigheten. Til Exempel: Solutio colophonii igenom något alcali, coaguleras, tiocknar och ystas af acido. Uter allun eller victril; ju starkare alcali der på slås / ju heftigare coaguleras.

2. *Equalitas*. Des **jemnt**, eller **ojemnhet**. Det som i Korn och slagor sigh præcipiterar / rått som flsj eller grynn / är af större olifhet och swårare widrighet / än det som faller jemt / lätt och löst / som en subtil åfwia: hwilket särdeles är at see in præcipitatione sacchari Saturni, solutione lunæ och vitrioli.

3. *Motus*, **Rörelsens grad**. Der som minsta leflam- lighet eller tunnaste emne är / jäser allenast: såsom spiritus vitrioli och salis armoniaci; men der som gröfre är / jäser och coagulerar tillika / såsom sal tartari och victril. När mindre contrarium eller olifhet är / plågar det allenast jäsa / men intet præcipitera sigh: såsom när ett wainachtigt och swagt sal volatile slås til solutionem lunæ, och vitrioli. När det spritter högt vp / är större contrarium. Spiritus nitri medh rena volatiliala ryser vp medh en subtilig dimba och rök.

4. *Tempus*, **Tiden**. Der som starkare contrarium är / ändras och præcipiteras genast; men der som swagare är / småningom och efter handen. Så seer särdeles medh acidis, mercurio sublimato, så ock victril. Uthwen så medh alcalibus: medh solutione sulphuris per cal-

calcem vivam, eller swafwel kokat medh ofsläckt kalk / och Scoria reguli antimonij eller spiesglas slagg / beredd medh saltpetter och wijnsteen. De tunnare emnen effervesceera och uprvälla straxt och wara länge / när deras widrighet är större; men då de wända straxt igen / intet så.

5. *Color, Färgan* af det som præcipiterat är. E. gr. mercurius sublimatus, ju mörckare han præcipiteras / ju mera contrarium. Äfwen så nästan medh scoriis reguli antimonij, så ock vitriolis. ju mättare och fullare färga [Saturator color] ju större contrarium, så i alcalibus, som i acidis. Solutio lunæ præcipiteras elljest hwitt; men golare och mörckare af det som något swafwel innehåller. Galleppe / ju swartare det tingerar / ju mera jern in liquore. Ju grönare violfasten är / ju starkare alcali. Ju rödare och liufare lachmus eller tornisol är / ju starkare acidum.

6. *Odor, Luchten* gör ock något til i wissa måhl; särdeles vthi scoriis reguli antimonij, solutione sulphuris medh sale Tartari eller calce viva. Desse de luchta illa / då något acidum kommer til; men medh alcali intet så. Det som medh alcali fixo stincker efter urin, håller ett salurinofum volatile: såsom när salmiak medh sal tartari eller ofsläckt kalk rifsves.

7. *Sonus, Ljudet.* När Effervescentia eller wäl landet är starkt / är större fräsande och gny (hwilket jagh wil hadanefter kalla hissande / hwissande eller hrodssande) och altså större widrighet emellan dem / än de som det låta sachtat. Spiritus vitrioli och salis fräsa starkt medh alcali, så wäl fixis som volatilibus urinosis. Spiritus nitri något sachtare medh urinosis än de förre; ändå sachtare medh attickia och andra förbrutna slyligheter. &c.

8. *Quantitas, Wicht och mått* / huru mycket af det ena mot den andra tillås. Churuwål der til är intet så:

Så aldeles stoor achtsamhet af nöden ; ty förfahrenheten lærer wäl gifwa den bättre widh handen. 3 vitrioli prof fordras något nogare achtning. Til Exempel: slår jagh ett volatile i lagom quantitet / på vitriolum venenis, blir det högblått ; slår jagh litet / blir det allenaft til en deel här och där ; men slår jagh mycket / så coaguleras det medh stum. Dersöre är bäst smänningom meer och meer tillså / så skal handgrepet sielf lära digh / at du intet behöfwer wara så mycket ängslig om wichten eller quantiteten.

9. *Syndrome signorum*, *Technons öfwerensstemmelsen* / eller *votorum pluralitas*, öfwerrostandet. Til Exempel: när såsom alle tecknen gifwa ett volatile urinosum tillänna / så är det ofwelbart ett reent och oförbränckt sal volatile. Sidana teckn gifwa spiritus salis armoniaci, urinæ, och andra volatilia genom alcalia fixa och osläckt kall rensade. Öfwen så medh acidis, medh alcalibus fixis. &c. Men är det så at det finnes förbrutit / til Exempel, at alcalia turbera eller of præcipitera hwad som af alcalibus löst är / så är det samma alkali något mera igenom acidum förbrutit / meer eller mindre måttat. Såsom calcis vivæ lixivium slagit på solutionem colophonij, Scorias Reguli antimonii &c. Öfwen så / när det ena emnet wisar alcali, och det andra acidum ; då äro de båda tillstådes : såsom när jernachtiga wätstor och solutiones de gibra violsaften grön / och lackmus högrod eller tegelfärgad / så finnes de båda derothi ; doch så at den alcaliske kraften i medicinen eller i somlige andra måhl öfwerhårskar. Så är of medh acidis, när de medh spiritu vitrioli wälla eller eliest turbera eller præcipitera det som af acido löst är / så är det af något alcali fixo förbrutit / oachtat at det medh lackmus / ja undertiden ochså medh violensaft håller acidi prof. In summa, ju flere prof af alcalibus / ju mera läncker det

det til alcalist natur ; och tvärt om / ju mera teckn man
af acido finner / ju starkare är syran. Hvilket fram-
deles af exempel och öfningen kan klarare begripas.

**Salia nu de materialier / som jagh til
precipitationer och reactioner plågar
bruka / på hwad sätt och hwarföre
de der til användas.**

I. Görst äre desse 3 slags Salia : Acida , Lixiuiosa
och Urinola heel rena för sigh vthan någon särdeles lekam-
lighet / så at de medh blotta effervescentiâ eller wällan-
de vthan något merckeligt nederslag sin emellan strida.

**Effervescentia har sina 3 grader : Den lindri-^{Effervescentia}
ga / medelmåttiga / och starka .**

1. Den Lindriga är som wäl rörer sigh / doch v^{Lenis,}
than den ringesta gny. Är också tregghanda : den lena /
sachtare / och aldrasachtaste.

Den aldrasachtaste är / när allenast synas nå-
gra ganska små bubblor / som betyda acidum eller alcali
vchi en ganska swag grad : såsom när jagh slår til en vntz
watn / 3 eller 4 droppar spiritus vitrioli , och den sam-
ma på diluerat alcali försöker.

Den sachtare / när det något merckeligare sigh rö-
rer / men strax återwänder.

Den lena / när det icke allenast wäl och märkes-
ligen medh större flum och bubblor / vthan ock myckit
långre medh hwar andra wälta och siuda ; och då be-
tyder det en större mått eller myckenhet af de widrige och
stridande Salten.

2. Den medelmåttige effervescentia är en starka^{Mediocris,}
re rörelse / så at något hwisande / eller hissande gny
hö

höres; betyder så mycket större contrarieteten eller widrighet.

Denne haar ock så sine grader, mindre och större; hwilket alt öfningen gifwer tillkänna.

3. Den starkare effervescentia sker när det icke
Vehemens. allenast hissar / hwäser och fräser / othan ock siuder öfwer
 bredderna; såsom när man slår en rean Spiritum vitrioli
 eller nitri til en rean Luut af wijnstens salt eller spiritum
 salis ammoniaci.

II. Sedan äro de som medh större lekamlighet / tioc-
Præcipitatio. kare partieler och gröfre kroppar förbundne äre / såsom
 jordachtighet / fettma / metaller &c: Desse wisa jämte
 en oförmärckt jäsning eller wällande sin reaction widh
 ett nederslag / at de præcipitera eller nederlä; sellan mitt
 i glaset / men aldrast i botnen.

Stelswa præcipitatio eller nederslag är också treggebanda.

Den mildare är när det allenast begynner at stifta
Lenis färgan / gemenlig som en bleck opal, eller ock som ett
 orent watern / warandes desse den aldrast första begynnelse til
 nederslag; och något merckeligare när det som ett moln
 yppar sigh antingen i hela eller mitt i glaset.

Den medelmåttige är / när det låter sigh see ett
Mediocris. tiocft moln / mycket märckeligare / antingen hwijt eller i en
 annan färga / och den är antingen:

Heel klar / diaphan eller genomskinlig.

Eller ock något duncklare / något när opac eller o-
 genomskinlig / så at det är mitt emellan opac och
 diaphan.

Eller ock heel opac, trubel och genomskinlig / an-
 tingen hwijt / gohl / rödh / blå eller annan färga; såsom
 när jagh slår någon waternachtig spiritum urinosum eller
 alcali fixum til sublimat, eller solutionem vitrioli vene-
 ris, at det intet annu tiocfnar.

Den

Den Starckare är / när det icke allenast blir truz
 belt / grumligt och opac, vthan ock står sigh til botn / nå
 got hastigare. Denne är ock intet lika : ty den
 som lindrigare är / faller jämn som en subtelig äfwia /
 den starckare som mihl / Den starkaste som klij eller
 heel kornigt.

Fortior.

Verörde tiöcke / lekamligare och sammansatte salia
 äro / antingen coagulerade medh acido (ystade medh nå
 gon syrlighet) såsom allum / sublimat, solurio lunæ eller
 i stedwattn upplöst silfwer / saccharum saturni, vitrio-
 lum veneris och martis, solutio veneris eller martis,
 det är i stedwattn upplöste koppar eller jern &c: eller ock
 af sale lixivo eller luutsalt upplöste: såsom kåda eller colopho-
 nium medh wijnstens salt eller pottaska löste; antimonium
 medh salpeter och wijnsteen förpuffat til slagg; swafwel
 upplöst medh wijnstens salt.

coagulata ab
 acidis.

Soluta ab al-
 calibus.

Här komma också de som förblandade äro af brig-
 ge / så wäl acido som alcali, och desse antingen indiffe-
 rente och owelde / som salpeter och salt; eller mera
 inclinerade til eendera parten: wijnsteen til syran; o:
 släckt kalc / samt swafwel der medh upplöst / til alcali.

Mixta & Eni-
 xa.

III. Sidst äro de som hwarcken effervesceera eller
 præcipitera, hwarcken wälla eller nederflå; vthan allenast
 förändra sin färga: såsom de blå safter af några blommor/
 blåflint / acklena / riddersporar / oretunga &c.

Alterantis.

Ibland dem är violen-saft den ypperste / antin-
 gen reen / (den wij sellan kunna hafwa) eller til tyrap
 giord. Sedan är tornisol eller lackmus; och omsider
 adstringentia eller sammandragande / när de medh någon
 jernachtighet eller annan metallisk saft förblandas. För-
 nämste ibland dem äro galläpplen.

Til at komma närmare / så wil jagh
 alla materialier in specie opteckna.

Ibland de rena och spirituosa acida, som ingen
 särdeles lekamlighet hafwa:

n. ①

Spiritus vitrioli, är det aldrarenaste acidum,
 som bäst kan igenom sin rörelse och wallande gifwa ett al-
 kali tillkänna / ehwad det är / reent eller förmängdt; eller
 ock det som af ett acido essentiali är löst / hwilket han ock
 så någorlunda præcipiterar; såsom på saccharum saturni
 är at see. Doch haar *Spiritus vitrioli* det för andra acida,
 at han medh dem / som ett sulphureum innehålla / gemens-
 ligen blir något mörckare eller brunare / det hwarcken *Spiritus*
Nitri eller *Salis* giöra.

n. ②

Spiritus sulphuris per campanam, är wäl ock
 så ett ganska reent sulphureum acidum, merendels det al-
 drarenaste. Men nu såsom den är dyyr / och en godh *Spiri-*
tus vitrioli det samma giör och ymnigt kan hafwas / må
 man honom wäl umbära.

n. ③

Spiritus nitri eller *Salpeter spiritus*, är den för-
 regående mycket lif. Doch såsom *Spiritus Nitri* är ett a-
 cidum essentiali, så är des jäfande medh *urinosis*, så
 som medh sina befrindade / något mindre än medh al-
 calibus fixis; haar / som alla essentialia, een kraft at dras-
 ga söttman vthur bly / glett eller mönia / eller förändra sigh
 til söttma / hwilket de rena acida intet giöra. Sedan haar
Spiritus nitri den arten / at han medh *urinosis* gifwer en
 roök eller vpsstigande dunba. Elliest haar han en mycket
 starkare kraft at corrodere och fråta / än de andra acida.

n. ④

Spiritus salis, *Spiritus destillerat af köfsalt* / håls-
 ler sigh nästan mitt emellan desse båda; doch så at han
 wiser sigh wara något förbruten medh ett alcali fixo.
 Daar i det öfriga intet essentiali vthi sigh. Nota, at
Spiritus salis, som här til brukas / måste wara reent: det
 är / af blotta Salt vthan fremmande tillsats destilleradt /
 så

såsom medh bolus, leer eller annat som den ringeste salt-
 achtighet kan i sigh hafwa/ vthan allenast medh talkachtiga
 materier / som ingen reaction eller förändring genom el-
 den lifda. Spiritus salis medh vitriol efter Glaubers maner
 destillerat, är här til heel oduglig; emedan han af spiritu
 vitrioli är besmittat / som præcipationen väl vthviser.

Destillerat wijnätticia är ett acidum essen- X
 tiale, nederslår icke allenast det som löst är af alcali; v-
 than ock af acido sulphureo; doch vthi någon ringare grad.
 Blijr medh alcalibus fixis något rödachtig / i det desse ättie-
 kians fettina uplösa. Förborgar också i sigh en godh deel af
 urinoso volatili, och något lixiviosum eller fixum.

Sedan komma acida corporea, de lekamliga syre- B
 liga / det är / de corpora som medh acido uplöste äro/ och igen
 nom præcipationen sitt styskap eller widrighet aldrasna-
 rast bewisa.

Alun är ett särdeles slags Salt som är sammans- O
 grodt af acido och kalkachtig jord som deruthi är uplöst /
 och altså til en allunachtig saft coagulerat, och för den
 orsaken skull af alla alcalibus, så väl volatilibus som
 fixis, præciperas och heelt töcknar.

Mercurius sublimatus, eller sublimat gemensligen H
 kalladt / är qwicksilfver medh det sura af vitriol och salt
 igenom sublimationen coagulerat, hvilken alla alcalia
 så väl fixa som volatilia, förborgade eller yppenbara / als
 drabäst röijer. Blijr medh urinosi hviit / medh alcali fixo
 eller huutsaft rödh / och medh det som af båda sammans-
 satt är eller medh litet acido förbrutit / gohslachtig. Derföre ju
 renare alcalia fixa, ju rödare. Medh ostäckt kalk och det
 som til kalks wäsende kommer / (såsom alla testacea calci-
 nata eller brända stahl) först gohslachtig / sedan rödblack /
 ändtlig rödh; är bättre i sådana måhl at see i sielfwa börz-
 jan då färgorna skifta sigh / än i ändan; allenast det at
 somlige hafwa ett ganska hemligt alcali vthi sigh/ och då stift-
ter.

ter sigh solutio sublimati intet straxt / vthan efter handens /
 lemnandes vnder tiden allenast gansta litet / som ett tunt
 droerger: nådt i botnen præcipiterat; då måste man hafva
 wa tolamod til åndan. När såsom det låter see sigh mes
 dest reactionen som en moln / är ett teckn at alcali är
 medh mycket acido saturerat; ju mera / ju snarare får
 gas det efter sina grader. Såsom medh volatilibus: i-
 från tunnaste moln til opal; sedan som tunn wattungblandad
 miölet; widare som godh miölet; ändtlig något tiockare /
 och altså præcipiteras; hwilket ett teckn är til ett starkt
 alcali urinosum, vthan något acido. När alcalia fixa
 medh något acido förbrutne äro / kan man see det af ti-
 den; ty ju senare det sigh til rödachtighet wänder / ju
 mehra acidum är för handen; men ju renare alcali ju ha-
 stigare. När såsom urinosa äro starkare saturerade,
 så stee at sublimat intet ändrar sigh eller hwitnar / vthan
 allenast upwäller och blir lijfa klaar; såsom när Spiritus
 vini rectificatus der på öfes / men ännu mehra tartari-
 latus: äfwen så när urinosa äro för mycket diluerade, samt
 maledes oel / (dock sällan) medh fixis; när sal Dresdense
 eller hwijt stussen medh mycket spiritu nitri är beblandat / så
 at det nästan satureras. Vnder tiden blir sublimaten gohl-
 achtig såsom gummi gutta löst i watern / hwilket stee när
 både urinosum och fixum äro tilstådes / jämwal oel vnder
 tiden / när litet acidum medh något pingwi sigh in-
 blandar; hwarom mehra in specialibus. Såsom oel
 när nitrum fixum intet alt sitt acidum haer förlorat / ge-
 nom elden. Så är det oel medh osläckt kalklunt / och när
 frukomakare: leer medh sale tartari blir sammanbrendt /
 och deraf en lunt giord.

Nota. Alt Mercurius sublimatus måste intet wa-
 ra förblandad medh något arsenicum, vthan allena / som
 tilförne sagt är / medh vitriol och salt sublimerat; i widrigt fall
 stee alla profwen orätt. Sanskyllig sublimat. är snart
 förs

förfökt / när man des solution på blått paper slår : om det blir der af liusvört / så är det wäl ; men om det blir svart / så är det för arsenici skull obugligt.

Solutio lunæ är / när fint och cupellerat silfwer löses af stedenwatt / och der til slås en tämlig deel destillerat watt. Är bäst at probere det som håller ett gement salt vthi sigh / när det elljest intet håller hwarcken acidi eller alcali prof. Elljest röjer hon ock så swaflet / så at hon antingen gohlnar / rodnar / eller ock blir svartachtig / efter swaflets grad eller kynne. Medh osläckt kalc blir hon mörckbrun. Det är ock merckwärdigt / at ehuru wäl denne är beblandad medh stedenwatt / som är ett så skarpt acidum ; lifwäl tempereras det så af sigh stelft / at salia volatilia urinosa här medh intet præcipiteras.

Saccharum saturni, är vitriolum plumbi giord medh ätticfia eller annan acido essentiali, af en södt och något adstringerande smaa. Wiser sammalunda salis communis närwarelse / och der til medh gifwer tillänna ett acidum purum isfrån essentialia ; ty af hine præcipiteras det hwitachtigt / men af detta alsintet.

Vitriolum veneris (Cypricum är det richtigaste) wiser wäl vth alla alcalia, men särdeles volatilia : ty alcalia fixa præcipitera det blågrönt och tiockt ; men volatilia giöra det högblått och något tunnare / så at intet är som förråder salia volatilia bättre än detta.

Vitriolum martis, eller det Swenska gemena vitriollet / wiser fuller i lika måtto alcalia ; men intet så klart. Dodard skrifer at vitriolum af sale communi præcipiteras, hwilket här hoos of intet så riktigt går an : orsaken är at hoos of brukas starkare salt / antingen från Portugal eller Spanien / hwilket af acido häftigare förbundet är. Men det Fransösta haer något litet meer alcali vthi sigh / och altså något synligare præcipiterar. Detta är särdeles in vitriolo martis, at alt hwad en sammans

23

zh

G♀

G♂

mandragande kraft hafwer / yppas straxt här igenom / i ty
at denna solutionen blir heel svart eller svartbrunn.

Solutiones veneris och martis, när koppar eller
jern medh stedewatn lösas och medh destillerat regnwatn
dilueras. Desse hafwa fuller nästan samma werkan som de-
ras vitriola; doch medh den äthskillnaden / at om icke sal
volatile är deste ynnigare / liida de ingen särdeles förans-
bring / allenast en gasfka listen och ofynlig rörelse / blif-
wandes i det öfrige oförändrad; hwilket kommer af
den spiritu nitri som är i aqua fort, som medh vo-
lacilli förbruten på sin styllskap intet så stor reaction
giör / som på alcalia fixa.

Desse wore nu de som til acidum lända.

Så bad rena alcalia fixa eller lixiviosa angår /
så haär jagh måst betiena migh af de 4: sal
tartari, sal dresdense, eller tartarum & nitr. ana p.
æqv. calcinerat, som elljest kallas hwitflus. Sedan
reen uthwald pottaska; ändtlig nitrum fixum. Desse
gifwa fuller lika prof / i det at de medh alla acidis ef-
fervescera, och det som af dem löst är / antingen coa-
gulera eller præcipitera, giöra viol-saften gräsgrön /
och lactmus något blåare; Men så är icke uthan at de
hwar och en i några beshinnerliga måhl sitt särdeles egen-
skap hafwa, så at de intet aldeles äro af en bestaffenhet som
sömlige mena; hwar om mehra in specialibus.

Bland alla alcalia fixa är sal tartari, som rätt
wål beredt är / måst at liita på / och sigh medh acido
snarast förbinde.

Men som ofta sal tartari intet så flart eller snart
gifwer acidum tillkänna / at man til exempel, af 1 / 2
eller 3 droppar spiritus vitrioli medh en heel vntz watn
förmängd skulle kunna medh detta saltet pröfwa acidi när-
warelse / låtandes neppligen see något teckn för än acidum es
mot

七
四
五

mot watnet är den 16:de eller 12:te delen / så at ett heelt
 qvintin acidum kommer til en ungh watn / och wiser äns
 då litet nog: altså haer jagh funnit rådeligit något annat
 corpus der medh uplösa / då det så mycket snarare præci-
 piterar / om än aldrig så litet acidum wore förborgat; och
 altså den bästa nyckel at finna igen acidum occultum,
 jämnwäl i mineral watn. Sådana äro colophonium,
 hars eller kåda / swafwel / när de medh wijnsteen salt äro
 rätt uplöste / eller ock medh nitro fixo; då äfwen wäl det
 som icke är aldeles af deras natur, såsom salia volatilia,
 calx viva &c. förändras / och altså kunna der igenom de
 rätta och sannskylliga salia fixa igen kännas. Äfwen af
 den arten är

Solutio Scoriarum reguli Antimonii, ty er
 medan antimonium uplösas af Salpeter och wijnsteen / som
 i des brännande tillijka mista sitt acidum, och behålla al-
 lenast alcali fixum, så är detta också til bemalte prof stücke-
 ligt. Det är ock om detta så wäl som om berörde Solut:
 sulphuris at märckia / at de vthi wissa ting hafwa ser-
 skilte egenstaper / så at de medh det ena swartna och medh
 det andra hwiitna; hwarom längre fram medh mera.

IBland *volatilia urinosa* så är nog af spiritu salis
 armoniaci eller urinæ, när de äro wäl rectificerade / och så
 förwarade / at de sitt flychtiga salt wäl behålla / och at den
 senare af acido urinæ per putrefactionem eller ock per al-
 calia fixa wäl är skild. Swilka både upreknade i så be-
 staffat måhl fast i alt hålla lijka prof.

Til det som en Kopperachtighet innehåller / är intet
 nåttare prof än desse / så at om deraf aldrig så litet finnes/
 ja vthi ett heelt skålpund watn allenast en hundrade deel af
 ett gran, skal det sigh genast yppa igenom en högblå fär-
 ga / som man vthi spiritus vitrioli prof widare in specia-
 libus lærer bewisa.

Salia mixta beträffande / så är först Sal commu-
 ne

sc.

5 *

ne ellet köfsalt / som är indifferent, oöweldig / och så til at
 kija jämnfönnig så wäl mot alcalia som acida, och det
 vthaf dem solverat är; vndantagandes fint silfwer löst i aqua
 fört, sedan också saccharum saturni eller bly i ettickia eller
 spritu nitri solverat. Hwad Dodart om vitrioli præ-
 cipitation igenom saltet skrifwer / och huru det hoos of intet
 få aldeles riktigt angår / är alredan sagt.

Salt peter är för alla andra heel indifferent och ett
 medelting / gällandes äth dy lifa både alcali och acidum,
 præcipiterandes ingendera / vndantagande at saccharum
 Saturni der af litet hwitnar / twifwels vthan för det vthi
 nitro förborgade saltet. Des indifference härrörer der vthaf/
 at det är lifa skyldt och besynadad så medh det ena som
 medh det andra / hafwandes en fullkomlig jämnwicht af a-
 eido, urinoso och fixo; intet til at räknas af quantiteten
 eller wichten / vthan af pondere naturæ eller kraften så
 mycket som naturen af hwardera fordrar.

Sedan kunna ock några andra af de förbrutna och
 förblandade brukas. Såsom först **osläckt kalk** / alle-
 nast til see om något sal calcarium för handen är / då han
 intet röres der af / fast han så wäl af acidis som alcalibus
 någorlunda turberas; doch mera medh det som af acido
 solverat är / än af alcali. Medh solutione Lunæ blir trü-
 bel och mörckbrunt. Medh vitriolo veneris liusblåt celandon,
 och præcipiteras medh floccis. Medh vitriolo mar-
 tis något duncfel / men klarnar vp igen / præcipiteras
 doch medh floccis. Medh solutione veneris och martis
 als intet / för den skyldskap som han haer medh nitri aci-
 do, hwar medh desse äro vplöste. Medh alcalibus fixis
 och deras solutionibus opal färgad; afwen så / och fast nå-
 got starkare / medh urinolis. Medh violen sirop och lact-
 mus är han eenlig medh alcali. Men ändå bizarrare och
 sällsamare är det kalkwatnet / hwar vthi swastwel är vp-
 löst / ty detta förändrar sigh medh alt hwad som förekom-
 me.

mer / vndantagande hwad som heelt och hållit af samma natur är; jagh menar kalc / det må wara af stenar eller skylpar och hafstahl / coraller / kräftestenar eller annat som ett sal calcarium innehåller. Acidum gifwer detta medh en swår stanck tilkänna / men alcalia allena medh färgans omstiftelse. Elliest är det ett underligt solvens, som nästan alle ting yplöser / hwar om längre fram skal förnålas.

Spiritus Tartari såsom ett sal enixum kan vnder tiden brukas / såsom framdeles in experimentis skal wisas; äfwen så Tartarus eller wijnsteen sielf. Wägge inclinera meer til acidum.

Reagentia som ändra sin färga brukar jaghallas näst 3 / och först violensast eller syrup; är ett behändigt prof til at see hwilka slags salt i kraften öfverräder/acidum eller alcali. Medh acido blir han genast röd / men medh alcalibus grön; så at han medh urinosis blir något mörckgrön / men medh lixiviosis heel gräs eller liusgrön. Och vandsdt at ofta mycket acidum i ett ting är / lijkwal när alcalis werckan är märckeligare och större / så blir violfasten ändå grön. Exempel är vthi vitriolo / i solutione martis, och vthi annat jern som medh hwarior handa acidis solveras; äfwen så i suurbrunnar / at det alltid der medh grönskas / är teckn at man det ännu säkert och medh nytta kan bruka i de sjukdomar som af suurhet härröra; hwarom widare i längden.

Lackmus eller Tornisol är syrans aldrastarpaste förrådare / men röres något mindre af alcalibus; orsaken är at färgan af lackmus blir medelst alcalia förhögd / och altså sitt egit skylskap mindre röyer / blifwandes alenast litet mörckare eller blåachtigare der af; men af acido blir det genast rödt. Churu hemligt acidum någotstädes innehålles / låter lackmus genast see / och at om än alcali i sin kraft öfverwicht haar. Derföre skeer ofta på ett ting / at när violfasten blir grön och wisar al-

Ω ♀

⊗

L. m. 9

cali, så wiser åter lactinus genom sin rödhet ett acidum: såsom til exempel in solutionibus martis; äfwen så i många andra / som framdeles skal bewisas. Här vthi haer man at döma / at violensast vthwiser hwilkendera medh större kraft öfwerhärskar; men Lactinus låter enfalleligen see / om acidum är tilstådes; det må wara oppenbart eller förborgat / det må öfwerråda eller intet.

7 Sidst kommer galläpplet / tillika medh de andra adstringerande: såsom Thee, granatäppestahl / myrobalaner, aal- och biörelbaret / efelöf &c. Doch ibland dem äro galläpplen de bästa och mäst brukeliga. Deras förnämsta dygd är at wiisa alt hwad af jern haer sin deelachtighet / och at det egentligen intet medh annat sigh swärtar / än medh jern. Boyle gifwer så före / at galläpplen intet allena medh jern swärtas / vthan ock medh någre andra mineralier; så swaras der til / at galläpplet aldrig swärtar medh andra mineralier, än der som jern eller något jernachtigt oos finnes. Dersöre skeer ock at galläpplen swärtar medh någre slags gallmeyn / särdeles den rödachtige och mörcka / såsom ock medh swafwelskies och andra flera bergarter; intet för annat / än at der är jernachtighet / som en ynnig Tinctur i sigh bär / och förwandlas til swärta medh adstringerande ting. Men det Boyle förebär / at jern uplöst intet altijd swärtar; så måste man weta at det skeer när acidum är ännu altför starkt / såsom oleum eller stark spiritus vitrioli, nitri &c. Men der til finnes ock boot / i det at man späder nog watern der til / och acidi altför starka kraft / (som ock sielfwa blecket diluerar) förswagar. Elliest är det ock wäl fant / at hwad för jern af osleckt kalkfluut löses / blif det medh galläpplen intet rätt swart vthan mörckbrunt; men om detta och annat slijkt mera in specialibus.

Man kunde här införa flere slags materialier, såsom citronsaft / miölk / solutionem solis, och mera sadant; men

mer som desse ofwanbestrefne Kunna giöra alle profuwer
 til fyllest / så är intet af nöden widare om flere sigh berö-
 da. Doch Kunna berörde och flere andra brukas ibland/
 när man om ett tings egenkap, wil wara deste wissare.
 Huru man widare skal finna specifica reagentia til me-
 taller, mineralier och bergsaster och hwariehanda salia
 och sulphura, det kan widare af particular profuwer
 wissas / och behöfwes intet at ett ting så ofta repeteras.

Nota: at desse materialier måste wara wäl con-
 ditionerade. Spiritus acidi måste wara wäl starcka och
 tämmeligen concentrerade. Alcalia fixa måste wara wäl
 calcinerade och brände / så at de lätteligen flyta per de-
 liquium. In solutione resinæ, colophonii, sulphu-
 ris måste desse feta saker först smältas / och sedan wijns-
 steensalt eller pottashta pulveriseradt tillås dubbelt så mycket
 och sedan medh hwar andra omröras / medh watn kokas och
 silas. Den osläckte kalcen måste wara så frist som möj-
 ligt / och af bästa slaget; såsom hoos och den Gottländske.
 När man wil här medh uplösa swastet / blandes til en
 deel stött och upsmält / dubbelt så mycket wäl pulviserad
 kalk / så frist och osläckt som giörligt är. Scorix reguli
 antimonii måste ofta förnyas / blifwandes de elliest snart
 förlegne; afwen så förberörde solutio resinæ. Salia vo-
 latilia urinosa måste intet wara förswaga eller förgamla /
 särdeles spiritus urinæ, som snarare förlorar kraf-
 ten. Biolen-saft måste wara af de rätta margwioler /
 intet förnycket medh sockerwatn prolongerad. Lactmus
 rätt frist af en hög färga och intet förbleef eller förgam-
 mat. Galläple af de bästa eller turkiske. Men för allring
 bör man taga i acht / det alt warn som här til brukas/
 måste wara destillerat regn-sind eller källwatn / så at
 det är befriadt för salt eller jordachtighet / som alt warn
 meer eller minder i sigh håller / för än det är lindrigt de-
 stillerat; ty om destillation är orwätig och hastig / kun-
 na

na de vthi watnet förborgade oreenligheter lätteligen tillfika
 vpsliga / det iagh genom en långsam öfning nog haär
 blifwit warse.

**At finna sigh så myckit fortare vthi præ-
 cipitations profwen / haär iagh welat
 följande tilsättia.**

All slags *acidum* eller suurt kennes igen / när det

1. Medh *alcalibus* jäser. 2. Det som igenom *alcali*
 är löst / præcipiterar ; såsom *solutionem colophonii* ,
resinae , *sulphuris* , *scoriarum reguli antimonii* &c. 3.
 Giör violen-: syrop röd. 4. Giör *Lactmus* högröd / &c.

Acidum purum eller *sulphureum* , reent syra / swaf-
 welsyra / kennes igen / när jämte annat gement
acidi prof

1. Præcipiteras *saccharum saturni* , och alt det som
 medh *essentialibus* löst är. 2. Giör blecket / eller annat
 som af *vitriolo* är præcipiterat, klart igen. 3. Blijr medh
mónia / blyhwit eller silfwerblett alsintet sött.

Acidum essentielle eller *nitrosum* åter igen.

1. Præcipiterar intet *saccharum saturni* , eller det af
acido nitroso löst är. 2. Eij heller giör blecket aldeles
 klart / ehuru myckit man der til gjuter ; vthan allenast ble-
 fare. 3. Blijr medh *mónia* / blyhwitt eller silfwerblett sött.

Alcali i gemeent kennes igen / när det

1. Effervescerar och wäller medh det som suurt är.
2. Præcipiterar alt hwad af *acido* löst är / såsom *Vitriolum martis* , *veneris* , *saturni* &c. 3. Giör *solutionem aluminis* heel töck och 4. Diolsaften grön ; samt 5. *Lactmus* blåachtig / violbrun eller möckare än elliest / meer eller mindre. 6. Gallåplets *solution* en godh deel möckare.

Alcali fixum , *Luft* , *salt*.

1. Præcipiterar *mercurium sublimatum* rödt / och
 ju starkare *alcali* , ju möckare. 2. Och så *vitriolum veneris* grönblått eller sibgrönt. 3. Biswer det som ett sal

volatile urinosum innehåller en stark urin lücht. 4. Giör violen syrup heel gräs eller lüsgrön.

Alcali volatile eller *Urinofum*.

1. Præcipiterar mercurium sublimatum hvöist. 2. Vitriolum veneris högblätt / när man ett tienligt mått der til slår. 3. Medh alcali fixo eller stærk lüüt blandat / lüchter urin. 4. Giör violsaften något mörk grön / så som säf / eller mörkare gräs färga. 5. Waller och jäser vp medh söt miöck öfver elden. 6. Medh spiritu nitri giör som en röök öfver glaset.

Alcali utriusque particeps, det som håller både *urinosum* och *fixum* kännes således at det

1. Præcipiterar sublimaten lüsghöht / som en Turbit minerale, och 2. Vitriolum veneris lüsblätt. 3. Giör violsaften grön / således at den är något när gräs grön / och intet fullkomligen. 4. Medh stærk alcali eller ösläckt kalk rifwen gifver en liten lücht af urinoso.

Sal commune eller *Kocksalt* finner man / när

Det hvarken præcipiterar acidum eller alcali, vthan allenast dese 1. Saccharum saturni som miöck / som sedan förnar sigh. 2. Öfwen så præcipiterar det solutionem lunæ. 3. Præcipiterar någorlunda vitriolum veneris, men myckit öfullkomligen / eller at det blir litet dilutgrönt. 4. Solutio scoriarum reguli antimonii blir opal 5. Solutio resinæ blir något litet töckare.

Nitrum eller *Salt peter*

Är svårt igenkänna; det enaste är at det sigh medh intet förändrar / hvarken medh acido eller alcali, eller något annat reagens, vthan allenast at det saccharum saturni turberar til opal färga.

Salmiak.

Håller alla de prof som sal commune, allena hafs wandes den egenkapen / at när det medh sale alcali eller medh ösläckt kalk rifwes / så gifver det en stærk urin lücht.

Sal

Sal calcarium.

1. Haar någon reaction på det som så wäl af acido, som af alcali löst är / men intet på solutionem sulphuris per calcem vivam. 2. Præcipiterar mercurium sublimatum först hwijtachtigt / förwandlas sedan i hast til gohlt / ändtligen blir brandgohlt eller mörre färga. 3. Håller i det öfriga alcalium fixorum prof; doch intet i alt / vthan allenast medh några.

Sal tartareum.

Håller en stor deel samma prof med acidis, haar ingen reaction medh spiritu vitrioli, nitri, salis communis, ätticka; men præcipiterar saccharum saturni hwitt och något tiöckt; medh vitriolo martis blir listet gohlsachtigt / och medh alcalibus opal; men medh urinosis ingen reaction.

Alcalia fixa refracta, förbrutna alcalia medh acidis.

Gifwa sitt prof emellan acidum och alcali, efter som de meera eller mindre af det ena eller det andra participera, som widare af experimenterna kan läras.

Spiritus Hermaphroditicus, sådan som spiritus tartari, liquor ligni juniperi.

Inclinerar något til acidum, i det han sigh medh acidis intet förändrar / vndantagande at han solutionem vitrioli litet mörckare gör; men alcali trubler det något mera; gör scorias reguli antimonii brandgohl / urinosä opal färgad; violen saft blir brunachtig/Læmus blir heel röd. Det är ock märckeligt at denne också medh spiritu nitri plågar ryka / för det hemliga myckna volatili urinoso, som af acido förquäffes och derunder dölljes.

Terra eller sal adstringens.

Gör vitriolum martis bleckswart / och alla martialia swartachtiga / eller å minstone myckit mörcka / efter som jernet haar solvens til.

Swafwel och allehanda sulphurea.

Blifwa medh solutione lunæ swartachtige / mörcke /

röd eller gohlachtigt / efter swaflets wäsende / vndertiden medh saccharo saturni rödachtig ; spiritus vitrioli blije här af också brunare och möckare / men in formâ solida löses af alcalibus fixis och all luut.

Allm.

Rännes igen at det medh alla alcalibus, så wäl fixis som volatilibus coaguleras til en tiöck mucilago, eller slijm / men röres alsintet af acidis.

Metallens och mineraliers prof besparas til följande experimenter, medan de flere ömständigheter fordra.

Man kunde wäl sättia äthskilliga flera teckn som på hwart och ett i synnerhet sigh lempa ; men såsom detta måst för dem är upsatt / som i chymicis ofunnige äro ; alltså haar jagh det welat bespara til specialia, på det jagh intet nu genast må bringa dem til confusion och irring / warandes detta denna gängen nog.

Vthi præcipationen haar jagh tänckt migh ännu widare vthlåta / och bringa altsammans til största fullkomlighet ; men jagh besinner at det är ett större arbete / och mycket mera förwickladt wäsende / än jagh i förstone hade tänckt / för de äthskillige besynnerligheter och serstelte vndantagningar som här förefalla / så at ens mans ålder synes wara förkort til des fullkomliga vthredelse.

Doch haar jagh här vthinman intet warit säfång / i det at den ena dagen haar altid lärdt den andra / giörandes så mycket jagh haar kunnat / och bracht det til en temlig riktighet / serdeles när man ex syndrome signorum eller tecknens öfwerensstemmelse något wiist kan sluta ; så at jagh haar gått förvth medh ett litet lius / så långt jagh hindt / och lennar androm som der vthi tänckia widare fortfara / at kunna yttermera wisa alt hwad som der vthi behöfues / medh en klarlysande sackla.

Jagh stadnar nästan förlänge vthi ingången / wil le gärn a stynda migh längre fram ; men här kommer Miso-

Det är större möda at anställa ett wiist Gannings rön / än at skrifwa 20. disputationer i Aca demierne.

Comprehendere quædam modum maxima, ita minima difficile est. Senec. Epistol. 89.

chymicus, fattar migh i armen / beder migh bida och
 swara på sina gensagor och inlast / hwar medh han wil
 driffwa migh hela præcipitations wercket öfwer anda /
 och bewisa at nederlaget och färgornas förändring är en
 saak som wäl förnödjer ögonen / men intet philosophifte
 sinnen; mener altsammans wara tastkeel och gäckelspeel.
 Beklagligt är / at när en synnerlig namnkunnig man får
 något särdeles infall (til äfventyrs mera således genom
 andras swar blifwa onderrättat / än medh fullt allswar
 wedersläggia det som för gängse warit och gilt ibland de
 förnämsta lärde) såsom Boyle någrestad; i sina skrifter /
 der han biuder til at giöra desse profwer jäsfachtige; straxt
 äro då de andra beredde at gifwa der wårörd til som an-
 dra jabróder / wthan widare estertäncka / om icke något
 funnes at bemöta hans jäf. Afwen så är det medh Hel-
 mont. Efter han wil giöra principia chymica til ins-
 tet / så heter det: den store Helmontius säger det / ergo
 måste det så wara. Boyle giör ock sitt der til / swarare
 meer än mindre / til at giöra alting owist. Genast infinna
 sigh de som taga det / som desse hafwa sagt / för riktigt och
 reda / och följa dem blindeligen efter / wilsandes heller stadna
 i twiflan och owisshet / än medh något efterfinnande förswa-
 ra de gamlas meningar / och hafwa några wissa grunde
 stycken at byggia på; warandes der med förnögd at Hel-
 mont haar så stadgat och Boyle haar så skrifwit. O
 servum pecus! dumma fåår som följa hopen efter; dijt
 stallebaggen löper / dijt löpa de efter / tagandes under frägdens
 lydna sitt förnuft fången. Men låt oss höra hward wår Miso-
 chymicus haar til at raisonera. Först / säger han / är en ow-
 wisshet at rättta sigh efter de förändringar / som af ett
 annat tings tillsättiande förorsakas; ty man weet at parti-
 clerna förstålla sigh / och at de flytande ting på många
 handa sätt skiftas. Til exempel: watnet i siön står klart
 och genomskinligt / kommer en liten wäderpust der til /
 så.

Helmont caus.
 & init. rer.
 Nat. Com-
 plex. & mist.
 Elem. figm.
 & passim.
 wid. Boyle
 chymist.
 Scept in ap-
 pend. of chy-
 mical prin-
 cipies.

får det straxt en annan gestalt eller anseende / des klarhet förgår / des genomskinlighet är borta. Sammalunda / när man rörer starkt i watnet / som förr war genomskinande / får det af blotta rörelsen en hvoijhet i sin stum och fradga. Min ogrundade Misochymice! haår du inga bättre stial at föra fram / än sådant fiollmåle / så är det intet swar wärdigt. Ja säger han ; här är ännu mera. Det som du wilt præcipitera, antingen är det flychtigt eller fixt : det flychtiga kan du intet nederslå / fast du än wore aldrig så god luftfångare; til exempel : Den mineraliska ångan / som i watnet är / så osynlig och flychtig / som intet kan behållas i de slutnaste kärille / låt see hwad nååt du haår at fånga henne.

Resp. Medh wissa reagentibus eller gentwärfande ting kan man stadga och fästa jämwäl det allerflychtigaste. En ehuru flychtiga desse ångar eller dunster äro / som gemenligen finnes in regno minerali, vthi metallens nes primo ente eller första warelse / så äro de likwäl sådana particler, som ändå hafwa sin extension, sin figur och subtilige lekamlighet. När nu ett annat ting finnes som den fattar / fäster och håller / och sigh der medh förenar / så gifwer det straxt en förwandling / så at de låta sin närwarelse märckia. Den spiritus eller ångan som ens martis haår vthi watnet / fästes af de sammandragande ting / helst af galläplet ; och då wiser det sigh genom sin swärta. Den veneriske eller kopparachtige dunsten giörs medh sale volatili urinoso högblå. Den gansta subtilige ånga af hwariehanda spiritu urinoso röijes af spiritu nitri, at den blir synlig som en rödf. Det flychtiga swaaket yppar sigh igenom solutionem lunæ, at den färgas gohkröd / brun eller möref. Flere är intet af nöden at ypteckna. En ehuruwäl sådane mineraliske oos äro myckit flychtige ; (såsom alla metaller i deras första tillwärt) figeras de af andra / at de en besynnerlig reaction giöra / hwarigenom de sigh röija. Hwar widh jagh

jagh och kan försäkra dig / at det är ingen ringa saak
figera de flychtiga och osynliga dunster. Kan du det / så
kan du något mera.

De his & aliis
vid. Therm.
Carolin.
D. & I. C. S.
Lipl. Anno
1695. pag.
29. & seqq.

Men hwad haar du emot det fixa eller gröfre at
säija ? Ja (saar han fort) at man skal kunna genom
præcipationen så det fixa enskylt och oförbrutit / det
är intet möjligit ; ty när man slår til ett ting något we-
derwärdigt / som des wäsende förändrar / så blijr der af
ett tertium , eller en fremmande warelse / som är heelt an-
nat från det förra. Til exempel : af alcali och acido blijr
ett sal tertium. Præcipiterar du solutionem mercuri sub-
limati , så får du / efter det du tillslår / antingen hwitt /
gohlt eller rödt / och så widare medh äthskilliga andra
ämnen. Alltså är det icke möjligit / at du / det sålunda
sökies / kan finna reent och oförbräckt.

Resp. Ho är den som sielfwa ämnet söker reent och
oförändrat / eller sådant som det i sigh sielft är / när man al-
lenast wil vthleta des egenkap ? i några saker kan det fuller-
gå ann / beshynnerligen i rena metaller / som i stedenwattn eller
annat sådant löste äro / när jagh dem genom reent watsn
tilöfning / och sedan / antingen medh femre metaller eller alea-
lier / nederslår. Men detta är här intet af nöden / när jagh
något elliest in via humida proberar / at så det reent och
klart som det är ; vthan det är nog / at des förändring wi-
ser migh de teckn / hwar af jagh sedan widare kan döma.
Såsom när jagh til mercurium sublimatum slår någon
wättsla / wilstandes weta hwad för slags salt det innehå-
ler. Blijr nu sublimaten här medh röd / så är det ett al-
cali fixum ; blijr det hwitt / så haar du här ett sal urino-
sum ; blijr han gohl / så haar du det / som både håller ;
blijr han molnachtig eller opal , så haar du meer eller
mindre acidum , som det förborgar ; och så widare / hwar-
om nogsamnt tilförene. Afwen så medh andra ting. Mar-
tialiste wättslor swärtas af galläplet ; kopparachtigt watsn
blijr

blijr medh urinosis högblått / och medh alcalibus celadon
eller siögrönt / och så bortåth.

Misochymicus påstår ännu. An/ säger han/ när
vthi en wättska äro många slagh tilsamman / såsom mine-
ral watn ; man weet at der äro många ingredientier sam-
manblandade / huru wil jagh dem hwar för sigh kunna
vthforska ? til exempel warma watnet i Carelsbadet? i Alfen ?
suurwatnet i Eger? och flere andra. Man weet at der äro
många slags mineralier / deels flychtigare / deels fixare ;
huru hinner man få ett så kraftigt reagens, som dem alla/ och
hwar ock en i synnerhet/ skulle kunna för ögonen ställa / at
de kunde genom wissa teckn igen kännas?

Resp. Det följer intet Misochymice, fast du ey kan
giörat / eller du håller det för omöjligt / at det icke lika
fult skal wara giörligt. Det är intet gemenare hoos desse
tidens philosophos än at sluta : non percipio, ergo non
est. Det hindrar intet ehuru ett ting är medh många
handa ingredientier beblandat / at jagh icke ändå skal fin-
na hwar och ett för sigh igen. Så nigh/ til exempel / en
wättska som haar i sigh sal commune, sal urinosum i
någon större myckenhet/ något litet acidum, någon terram
adstringentem, jern/ koppar och swafwel ; så finner jagh
dem således igen : Spiritus vitrioli giör allenast en liten
effervescentz och blijr litet mörckare / det förra propter
sal volatile urinosum per acidum refractum, det senare
propter sulphur. Spiritus nitri haar föga ändring/ vthan
at han litet ryker / scilicet propter urinosum. Spiritus
salis communis haar för des förbrutna urinosum gan-
sta liten rörelse / allenast några små bublor / meer eller
mindre / efter som urinosum är mindre eller meer förbru-
tit. Mercurius sublimatus præcipiteras hwitachtig ;
doch icke fullkomligen / vthan starek opal til hwijt incli-
nerande / eller som watnblandad miöscf. Solutio lunæ,
som medh urinoso ingen reaction haar / blijr heel trubel /
för

för sal commue, men blir intet hwiit som eliest / vthan propter sulphur gohlachtig / hwiitgohl / lius rödgohl / efter som sulphur är meer eller mindre tillstådes. Solutio vitrioli veneris blir myckit blåachtig / doch icke rätt högblått. Vitriolum martis blir svart / propter terram adstringentem. Solutio alcali fixi, i synnerhet salis tartari, gifver en starkt urin-stanc / i det at det acidum som tillstådes är / blir af alcali fästt / och volatile vthdrifves. Solutio resinæ & sulphuris cum alcalibus blifwa hwiitachtige propter acidum. Syrupus violarum blir grön / intet gråsfärgad / vthan blefachtig mörkgrön. Lactinus haars föga ändring. Galläpplé svart för jernets skull. &c.

Detta stebde
i G. And.
Bekers N.
pothel / när
sielfwa
brunnen.

Sammalædes steer det ock medh mineral watn. Til exempel Carelbads watnet: det låt jagh Anno 1682. den 21. Novemb. st. n. en deel til hälften evaporera, och hade der jämte friska heta watnet från prodlern eller språnget. Det evaporerade præcipiterar sublimaten rödgohlachtigt / som bruncker medh en hög färga; ett teckn at der är alcali fixum, någorlunda förbrutit; ett natron eller nitrum veterum, som watnet af jorden medh sigh tager / och alcali fixi natur närmast kommer. Men medh det friska watnet blef här medh opal färga; teckn at der vthi är ett flychtigt acidum, som hindrar sublimatens fullkomliga præcipitation, i det at alcali der igenom förbrötes. Begge så wäl det friska som evaporerade giöra violsaften grön / doch medh det senare gråsgrün. Galläpplé blir brunachtigt / teckn / at der är något af marte, som intet af något starkt acido är solverat / vthan allenast af calce viva. Huru den i jorden tilverckas / och huru warmt watn der af tillika medh andra materialier förorsakes / är annerstådes beskrifwit. Sal tartari som här medh blir hwiitachtigt / och begynner at præcipitera medh det friska watnet / wiser ett hemligt acidum. Alcali betyder det ock / at saccharum saturni præcipiteras til botn; men i det e-

vaporerade mycket snarare. Ett alcali fixum wiser ock at liqvores som meer eller mindre urinosum i sigh hålla / der uppå guttna / lucta mycket starkare än elliest ; och at solutio lunæ här medh effervescerar mycket starkt ; doch efter det intet så præcipiteras vthan allenast effervescerar , betygar at det medh acido någorlunda är förbrutit. At spiritus vitrioli och nitri medh det friska watnet litet effervescerar , men medh det evaporerade mycket bättre och temligen länge / betygar det samma. Äfwen så betygar det alcali fixum , at vitriolum martis blir liusgrön / men medh det evaporerade mycket mörkare. Äfwen så / at det friska medh vitriolo cyprico blir liusblått / men medh det evaporerade mycket blåare / och præcipiteras. Allsun medh det friska watnet blir opal färgat / men medh det evaporerade hwitt / effervescerar och præcipiteras opal färgad som duun ; hwilket det friskare intet gör / och wisar kalksteen eller osleckt kalk. Tornafolis eller lactemus bewiser det samma. Hwad detta watnet widare skulle innehålla / såsom til äfwenturs något hemligt swafwel / något urinosum , eller annat smält som jagh ännu gissar wara i watnet / det haar jagh denne gången icke kunnat så noga probera / för mangel af de behörige materialier , dem jagh widh denne fremmande orten intet så widh handen haft ; bekänner ock / at jagh den tiden intet så noga kunskap här vthinna haft / som jagh sedermera medelst stadig öfning erhållit ; doch det som nu är sagt / är wist och ofelbart. Hoppas det lilla som til äfwenturs felas / igenom Hr. Becker der sammastädes mycket berömde Apothekare kunna förrätta / då jagh igenom hans flitiga och medh all tilbehörig achtsamhet noga observation blir informerad , och gifwa widh handen hwad som der af widare står at sluta.

Hwad Ålfenske badet angår / så haar jagh fuller 3 gånger varit i min yngdom på den orten ; men der
tis

tiden ännu i profwerna okunnig. En godh wån haär ful-
ler efter min begäran fullfölgt processen af mina profwer ;
men såsom jagh finner det deels ofullkomligt / deels för-
däcbrigt / så måste jagh der medh så länge hwila / in-
til des jagh af en säkrare hand kan få wissare och grun-
deligare esterrättelse.

Anno 1682. in
Novemb. &
Decemb.

Deplitske warma watnet / Egersta / Bildungiste /
Ewalbachiste Suurbrunnar / samt åthstillige andra watn
haär jagh också proberat / hwilket här wore alt för
widlyftigt at införa ; besparar dem til experimenternas
beskrifwande.

Doch är ingalunda min mening / at icke til mi-
neral - profwer ännu andra slags operationer fordras
än præcipationen. Arsenicaliste watn / ehuru wål de
i åthstillige stycken wisa salis urinosi prof / så är det
doch en tilfyllest. Man måste här ganska lindrigt e-
vaporerera watnet / och det som der efter qwar blijr / leg-
gia på en heet jernplåt / då arsenicum medh sin widri-
ga lucht snart skal röija sigh. Så är medh andra /
hwilka jagh nu medh flit förbiygår / förwarandes dem
til particular experimenterna.

Jagh menar / Misochymice , migh hafwa nå-
got när giordt din begäran tilfyllest : behagar tigh det-
ta / är det wål ; hwar ock icke / så hoppas jagh hafwa
fornögdt dem / som det bättre förstå / och än mera medh
det som widare in particularibus följer. I medlertid är
det tigh en ringa heder / til at så förmateligen döma och
förkasta / hwad du intet förstår. Blijf här efter warsam-
mare / och saar wål.

Vid. physc.
general.
Cap. de præci-
pitatione.

Så wida om præcipationen. Alt gifwa rätta
och egentliga orsaken / och mechanicè wisa huru och
hwarföre det skeer / det hörer til physicam generalem,
och intet hiit. Elliest äro wål andra profwer / som skee
igenom åthstilliga operationer ; antingen per destillatio-
nem,

nem, när man genom en destiller-panna / kolf eller retort skiljer det subtiliga och tunna ifrån det massiva, tiöcka och grofwa / det fuchtige ifrån det torra / det flychtiga ifrån det fixa, &c. Eller ock per evaporationem, när man vthi warm sand det wåta vthdunstar / så at det som fixare och beständigare är / blir qwart. Eller ock per sublimationem, när man drifwer torra saker genom en steen- eller glas-kolf / eller retort, så at om der något sulphur eller sal volatile är / sätter det sigh vp i hielmen eller retort halfen / lemnandes det öfrige qwart. Eller ock genom putrefactionem eller rötan / hwarigenom man det råttta måttet af sale volatili, när det öfwer destilleras, kan träffa. Eller ock per fermentationem, igenom jäsfande; när man der igenom wil tillsee / huru wida man uthaf det vnder händer hafde emmet kan vthdraga någon spiritum vinosum eller brenwiinschtig wåtska / hwarigenom de ensaldige grundstycken letteligen kunna vthräfnas. Eller ock genom detonationem, & fulminationem, fräsande / åstjande och bljxtande / vthi yppen eld; til at stärklåda om något nitrosom eller sulphureum förhanden är / igenom andra materialiers tilläggelse / då det ena det andra röyer. Eller ock per fusionem, genom smeltande / antingen för blåster / eller i windugnen i en degel / då slaggen eller regulus gifwer widh handen hwad man der af skal döma. Det kan ock some pröfwas per vitrificationem eller glas smeltande / då särs-gån gifwer tillånna på glasen / hwad slags metaller / bergo-arter eller sulphura der äro förhanden. Men såsom man för Fortthet skull här intet alt hinner vthföra / och alt sådant i physica generali så omständigt som det kan behöfwas / är bestrifwit / så kan här wara nog af det som til en begyn-nelse är ypsatt. Det öfriga lärer gifwa sigh af hellswo öfnin-gen och handarbetet; til hwilket wij nu i Herrans Namn stride / fördelandes wercket i wissa böcker / hållandes hwar boof sina tijo experimenter eller rön.

Företckning på de Chymiske Characteres,
 som här vthi desse experimenter kom
 ma til at brukas.

Acetum simplex, Ettickia.	+
Acetum destillatum, destillerat Ettickia.	X
Acidum, Suurt / Syran / Surhet.	⊕
Aer, Lust / väder.	△
Ærugo, Spansgröna.	⊗
Æs. vide. cuprum..	
Alcali, det skarpa saltet / luut salt.	U
Alcali saturatum, när alcali eller luutsalt är mättat medh suurt.	⊞
Alembicus, Kolf / hielm.	XX
Alumen, Allun.	○
Amalgama, Qwick silfwer medh något metall / som gull / silfwer bli jern &c. ihoplandat.	äää
Antimonium, Spejglas.	⊖
Antimonij Regulus. vide Regulus ant.	
Aqva, Watn.	▽
Aqva fortis, Skedewatn.	▽
Aqva Regis, Konungswatn / eller ett slags Skedewatn / som allenast löser gull.	⋈
Arena, Sand.	⋈
Argentum, Silfwer.	⋈
Argentum vivum, mercurius, Qwick silfwer.	⋈
Arsenicum, Rättepulwer / Arsenik.	⋈
Aurum, Gull.	⊙
Auripigmentum, en gohl färga medh gullfitter.	⋈
Balneum Mariæ, warmt watubad / när något vthi warmt watn digereras eller destilleres.	MB
Balneum vaporis, seu roris.	VB
Calx, när ett ting är beredt til kalck eller pulser.	C
Calx viva, osleckt kalck.	u
	Calx

- Calx viva cum sulphure, vide sulphur.
- Caput mortuum, Dödhufvud / kallat det som efterst
 kvarblifver / sedan det subtilare är öfver destil-
 lerat. ☉
- Chalybs, Ståhl. ☿
- Cineres clavellati, Pottasta. ♃
- Cinnabaris, Cinober. ☿
- Crucibulum, Degel. ✕
- Cuprum, Koppar. ♀
- Destillare, at destillera. ☽
- Dies, Dag. ☊
- Dies & nox, ett dygn. ♁
- Elixir. ☿
- Essentia. ☿
- Ferrum, Jern. ♂
- Fixum, det som fast är / fixt / och intet flychtigt. Figere. at
 fästa. ♄
- Fixum sal vide sal fixum. ☿
- Gallæ, Galläpple. ♁
- Granum, ett Graan. ♁
- Gutta, Droppa. ♁
- Hora, Tijma. ♁
- Ignis, Eld. ☼
- Lac, Miölet. ♁
- Lackmus, Tournisfol en blå saftsärga så kallad ☼
- Libra, Skålpund ♃
- ☿ ett skålp. ☿ij 2 skypund. ☿
- Manipulus, hand full. ☿
- Mj. en hand full. Mij. 2 hand full. ☿
- Mariæ balneum, vide Baln. Mariæ. ☿
- Mars, vide Ferrum. ♁
- Mercurius, Qwicksilfver. ☿
- Mercurius sublimatus, sublimat. ☿
- Mercurius præcipitatus. præcipitat. ☿
- ☿
 Mi-

Minium, Mõnia.	nl.
Nihil. når det i experimenterne wiser ingen ändring.	o
Nox, Natt.	æ
Phlegma, det watnachtiga som går efterst eller först i de-	b
stillationen.	f
Plumbum, Bly.	U
Præcipitare. störta / fälla / nederstå.	U
Præcipitatum, det som således är nederlagit.	U
Regulus antimonij, Rungen af spekglas.	U
Reguli antimonij scorix. Slaggen som följer medh	sc. U
af samma Rungen.	U
Resina, Harz / kåda.	U
Resinæ solutio, kåda upplöst medh pottasla / eller wijnstens	U
salt.	U
Retorta, retort, ett krockot glas så bögt.	U
Saccharum, Socker.	M
Saccharum saturni, Blysocker.	M
Sal, Salt.	U
Sal commune, Røfsalt.	U
Sal armoniacum, Salmiaf.	*
Sal gemmæ. Bergsalt.	U
Sal tartari, Wijnstens salt.	U
Sal fixum, fast och beständig salt.	U
Sal volatile, sal urinosum, flychtig salt.	U
Scrupulus, en tridie deel af ett quintin.	U
En scrupel.	U
En half scrupel.	U
Solutio, salt eller metall / som är upplöst och watublan-	U
dat.	U
Solutio lunæ, upplöst silfwer med stebewatn / och sedan	U
watublandat	U
Solutio aluminis, allum upplöst medh watn.	U
Solutio martis, upplöst jern.	U

- Solutio veneris, vplöst koppar. 2 ♁
- Spiritus.
- Spiritus salis armoniaci, Spiritus af salmiat. 2 * ♁
- Spiritus nitri, spiritus bränd af saltpeter. 2 ♂
- Spiritus vini, hög destillerat brennvin. 2 ♀
- Stratum super stratum, när det sätttes eller lägges hvar för
tals det ena öfver det andra. SSS
- Sublimare, sublimerat / drifva i högden. ♀
- Sulphur, Svasfvel. ♁
- Sulphur fixum, beständigt svasfvel / som intet för-
brennes. ♁
- Sulphuris spiritus. ♁ ♀
- Sulphuris solutio cum calce viva, svasfvel vplöst i 0:
flect kalk och en luut der af giord. ♁
- Sulphuris solutio per alcali vel per sal tartari, svasfvel
vplöst medh pottaska eller wijnstens salt. ♁
- Syrupus violarum, vide viol.
- Tartarus, Wijnssteen. ♁
- Tartari sal, vide sal Tartari.
- Tartarus nitratus, sal Dresdense, hviitflus när lika myckit
saltpeter och wijnssteen ihop smältes. ♁
- Terra, Jord. ♁
- Tinctura. Tr
- Vinum, Wijin. V
- Vini spiritus, vide spiritus vini.
- Vitriolum. Vitriol. ♁
- Vitrioli solutio, Vitriol vplöst medh watten. 2 ♂
- Vitrioli spiritus. 2 ♂ ♁
- Vitriolum veneris, Vitriol som innehåller koppar. ♁ ♀
- Vitriolum martis, som innehåller jern. ♁ ♂
- Urina, 2 unſ / två lod. 3

En unſ ʒj 2 unſ ʒij halft unſ ʒij
 3
 Vi

Violarum syrupus, violsaft eller syrup.

Volatile sal, vide sal volatile.

Urina, Pincf.

Urinae spiritus, der af destillerat skarpe spiritus. $\square$ $\square$ $\square$

Urinofum sal, vide sal volatile.

ss s: s? s? s s s s s s s

Såsom det är högnödigt at förstå färgor-
ne vthi reactionen, haer jagh funnit för rådligt
at vpteckna dem / jemte exempel af de ting/
som således förvandlas.

Från waturklart til fullare färga min-
dre eller meer förändrat.

Något ofklart: såsom watern / det som litet oreent är.
 Σ h medh en vng destill: watern der vthi en droppa
spiritus vitrioli. Dito medh ofteckt kalcwatern. Sc. medh
 ∇ Ψ . $\circ$ medh ∇ Ψ luto.

Opal kallas det som af klart til någon hwijschet
inclinerar / såsom när man slår til ett wiinglas watern 3.
å 4 droppar miöcler; är antingen

Bleck opal, ganska litet opal, som när man 1. droppa
miöcler eller 2. til ett glaas watern slår. Sådant wiser Σ medh
den wätflan / som göres af B och Ψ destillerat. Ifröden så
medh allun: watern. ∇ destillata ex petroleo cum Σ jäm-
wäl ock medh Σ h .

Hwijs opal, aqua calcis uivæ cum nitro fixo.

Starek opal: N P cum ∇ simplici, Σ cum ∇ sim-
plici. Spiritus ochræ ifrån Medemj medh allun.

Opal til goblet: Solutio lunæ cum vitriolo σ . Cremor
 Ψ ri medh pottasfa.

Opal til grönt: N medh Q löst i ∇ .

Opal til Celadon: Cyprist vitril medh brända osterstahls
luut.

Bruun opal: z medh a f

Teubelopal: $\nabla \Psi$ medh Θ salviae.

Klart til gohlt: Sc. ö medh f / som medh Ψ och f är
calcinerat.

Något mörckare än Klart: a * medh sale anisi.

Molnfärgad: f medh spansk saltwatn. Allun medh re-
tificerat brännwijn.

Hwit.

Hwit som wasla: Decoctum mineræ ö medh D . Sal
filicis medh $\sim \text{D}$

Hwitare opal: z h medh f , som medh monia är digererat.

Hwite som watnblandat miöck / nämligen / 3. delar watn
mot en deel miöck: Pepparrots watn medh z

Starc hwit som kornmiöck: h ia medh z . Sal commu-
ne medh z h / jämwäl medh D Aqv. extinct. sili-
cum medh sublimat. &c.

Hwite litet til gohlt: Sal faniculæ medh $\sim \text{D}$ Liqvor af
pottasla medh solutione D .

Perlefärgad: Saccharum saturni per gradus medh Slands
saltwatn.

Gohlt.

Klar gohlt diaphan: a * medh Sc. ö . Sal rutæ medh
 a f Sal sabinæ medh z D

Hwijegohlt: Aqva florum berberum cum sublim.

Swafwel gohlt: z medh sale scabiosæ. dito medh sale
salviae och medh sale fragariæ. Sal tanaceti medh dito.

Citronfärga: Sal florum sambuci medh sublimat.

Gohlt som gummi gutta: Sublimat medh $\sim \text{f}$ igenom Ψ
och f . lixivium O O medh z .

Gohl

Gohlt som det gohle af ägget: ♀ medh ♂
Saffran färga: Sal faniculæ medh sublimat. sc. ♂ medh
en vns ▽ derothi 5 droppor ♀

Gohlrödachtigt: Sal filicis medh ♂ item medh ♂

Dunckelgohlt / mörckgohlt: ♂ card. bened. medh ♀
Brandgohlt til brunnt: Decoctum antimonii medh lu-
nä solutione.

Gohlbrunt: Sal pulmonariæ hortensis cum spiritu vi-
trioli.

Gohlbläckte: Spiritus sem. sinapi medh ♀

Gohle medh röda fleckar: blåsera calcinerat medh sal
Tartari emot ♀

Gohlt och hwitt bland hwart annat: ♀ medh ♀
smält medh ♀

Grätt.

Klörgrätt eller dilut. grätt: Sal pulmonar maculol.
cum ♀

Zwijgrätt: ♀ medh ♀ som i anis ollia är digererat.
Luut af brende osterstahl medh ♂

Zwijgrätt röckte: ♀ in alum. cum ♀

Lusgrätt: ♀ h cum ♀ som vth i ♀ och ♀ löst är.

Lusbläckte: ♀ medh uplöste swenska perlor i X

Dunckel astfärga: luut af brenda osterstahl medh ♀

Astgrätt til brunnt Sal pimpinellæ medh ♀

Astfärga til grönt. Vitriolum martis medh ♀ * ci.

Swartgrätt: Lagen af sielffrät steen medh galläpple.

Swartgrätt til grönt: ♀ medh decocto af sielf-
frätsteen.

Rödt.

Zwijtrödt: Coraller löste i X til ♀ Afwen så til scor. ♂
Incarnat eller bletrödt: ♂ medh X

Legafärga: Lacinus medh alla starka acidis, ♀ medh li-
quore olei anisi.

Gohl

Gohlródt: Lixivium H digestum cum F . afven så
til Sc. S .

Möniefärga: F medh P . dito medh äthskellige R

heel ródt som Granateblomma: M medh $\sim \text{S}$. P i
anis S digererat medh F P L M medh acidis.

Bresilieródt: solutio osteocollæ giord genom X medh
 L M .

Dunckelródt durchsichtig: Q calcinerad medh O F blan-
dat medh P . N P medh $\sim \text{S}$.

Purpur til Violet: Lactinus medh alcalibus fixis

Starck Violet: Lactinus medh volatilibus.

Bruunt.

Blarbrunt eller dilutbrunt: O Scabiose, så ock O Sal-
viæ cum P . Sal abrotani cum N P .

Hvit brunblact: Galläpple medh ∇P .

Hvitbrunt: Solutio boli armenæ cum N P emot S .

Linsbrunt såsom umbra medh hvit beblandad: O F .
medh $\sim \text{S}$.

Gohlbrunt: Sal origani cum N P .

Bruunt: P til Solutionem boli armen. giord medh
Spir. vitrioli.

Astbrunt / eller brunt til askeferga: Luut af brända
Osterkahl medh $\sim \text{S}$.

Bruunt til grödt: Galläpple medh Sc. S .

Blackbrunt: Scor. reguli S ij medh Galläpple.

Bruungrätt: Sal Hyssoppi cum $\sim \text{S}$.

Blar umbra: ∇P medh $\sim \text{S}$.

Rödachtig umbra: P corrosa cum S , medh Sc. S

Mörckbrunt: Sal anethi cum N P .

Svartbrunt: Sal anethi medh $\sim \text{S}$. Messing sinelt
medh O och i ∇ löst medh $\sim \text{S}$. beblandat. O . medh
 F och P sinelt / och medh $\sim \text{S}$ beblandat.

S

Grönt

Grönt.

klart eller dilutgrönt: Θ ex Ψ cum $\mathfrak{B}$. Sal saniculae cum Ω .

Grönt hwitachtigt: Θ medh den Ω som $\mathfrak{H}$ af Hr. Johan Wimblad; bruna jord eller ferga.

Gohlgrönt: Sal anethi medh Ω . Vitriol. $\mathfrak{Q}$ medh destillerat Mandagg.

Något mörckare grönt som säf: alla $\mathfrak{H}$ sa medh $\mathfrak{B}$.

Gräsgrönt som gemeent gräs: alla rena Ω medh $\mathfrak{B}$.

Spanstgrönt / som viride æris: $\sim$ $\mathfrak{Q}$ cum $\mathfrak{P}$.

Siögrönt eller Celadon: mestedels alcalia fixa medh Θ .

Lüs Celadon: Θ card. bened. cum Vitriol. $\mathfrak{Q}$.

Grönt til gohlbrunt: Ω Vitriol. in ol. anisi digestus cum $\sim$.

Dilut mörckgrönt: $\mathfrak{B}$ medh pepparrots ∇ .

Dunckelgrönt: Spir. Vitrioli medh Sale saniculae, dito medh Θ anethi, Vitriol. $\mathfrak{Q}$ & $\sim$ $\mathfrak{Q}$ cum Ω * & spir. vini, vitriol. $\mathfrak{Q}$ cum $\mathfrak{E}$ $\mathfrak{H}$.

Dunckelbrunngrönt: Vitriol. $\mathfrak{Q}$ & $\sim$ $\mathfrak{Q}$ cum Ω * & Θ $\mathfrak{H}$ ana per minium.

Swartgrönt: Decoctum $\mathfrak{H}$ ij medh $\mathfrak{P}$. Galläppele medh Bergmester Starnans röda sliffa steen.

Grönt til gohlbrunt: Ω vitriol. digererat medh anis $\mathfrak{Q}$ och förblantat medh $\sim$.

Hellig grönt: Θ anethi medh Vitriol. $\mathfrak{Q}$.

Blått.

Dilut eller klart höghblått: * och $\mathfrak{Q}$ $\mathfrak{H}$ igenom $\mathfrak{H}$ medh Vitriol. gris.

Himmels blått / lüsblått. $\mathfrak{P}$ medh vitriol. $\mathfrak{Q}$.

Högblått eller turekblått: (liten streck af violet) alla rena $\mathfrak{H}$ medh vitriol. $\mathfrak{Q}$.

Mitt emellan lüsblått och Celadon. Vitriol. $\mathfrak{Q}$ med Θ $\mathfrak{P}$ Grön

Grönblätt: Sal fumar, cum vitr. ♀.
Lius lazur. ♀ri samt flästa □ medh ~♀.

Swart.

Zeel beckswart: ♀ medh ♂ anethi. ♀ medh vitr. ♂
och ~♂. sc. ♂ medh Vitriol. ♂.
Rödswart: ♀ medh det ∇ som af kirsvel ♂ skildes
och af ♀ destillerades.
Brunnswart: ♀ medh * och ♀ igenom ♀ H. sc. ♂.
medh ~♂ per C. ♀ uplöst i ∇ mot sc. ♂.
Mörck grönt swart: Decoctum mineræ ♂ij medh ♀.
Swart. ljetet til grönt: Tegelseen löst medh ~♂ emot
♀. ~♂ Euphorbij medh vitr.. ♂. Spiritus H af
möl/ medh det samna.

Omskifteligt.

Först hwitt/ sedan gohlt/ endlig rödt/ ju längre ju
mera: ♀ medh ♀.
Först dunckelt/ sedan klart: vitriolum ♂tis medh So-
lutione metallorum cum ∇ medh swagare urino-
sis, såsom til exempel, Δ af termingleer.
Först *Viola* sedan klart som wate: ♀∇ medh sackmus.
Först rödt sedan klart som wate: ~♂ medh sackmus.
Först opal sedan heelt klart: Spir. □ medh ♀∇.
Præcipiteras först hwitt sedan gohlt/ endelig rödt: ~♂
emot ♂ in ♀ calcinerat.
Först opal, sedan heel brunnt: ~♂ emot ♀ medh half-
parten ♂ calcinerat.
Först heel swart/ sedan hwitgrätt: ♀. medh ♂ ∇
cum ♀ calcinat.
Först rödt/ sedan swart: ~♂ cum ♀. & ♀ ful.
Först rödt/ sedan luss liiffärga: ~♂ medh ♀ smelt
medh ♀

Rödachtigt / och sedan heel klart som watern: Spir.
 af sielffrätsteen medh $\mathcal{B}$.
 Mjölthwitt / sedan röde som mönia / endelig bruunt
 swart: Ω af sielffrätsteen medh $\mathcal{D}$.
 Watuklart / sedan hwitt: Ω af sielffrätsteen medh $\mathcal{F}$.
 Först hwitt och sedan swart: $\sim \mathcal{F}$ per $\mathcal{P}$ medh $\mathcal{F}$.
 Först röde och sedan swart: samma Solutio medh Sac-
 charo Saturni.
 Lijfferga / sedan rödbruunt: Spirit. vitrioli cum so-
 lut. $\mathcal{F}$ per $\mathcal{P}$.
 Watuklart sedan hwitt / endelig bruunachtig moln
 mitt vthi: Ω af blåleer medh $\mathcal{F}$.
 Först swart och sedan askfärgat: $\mathcal{F}$ medh $\mathcal{C}$.

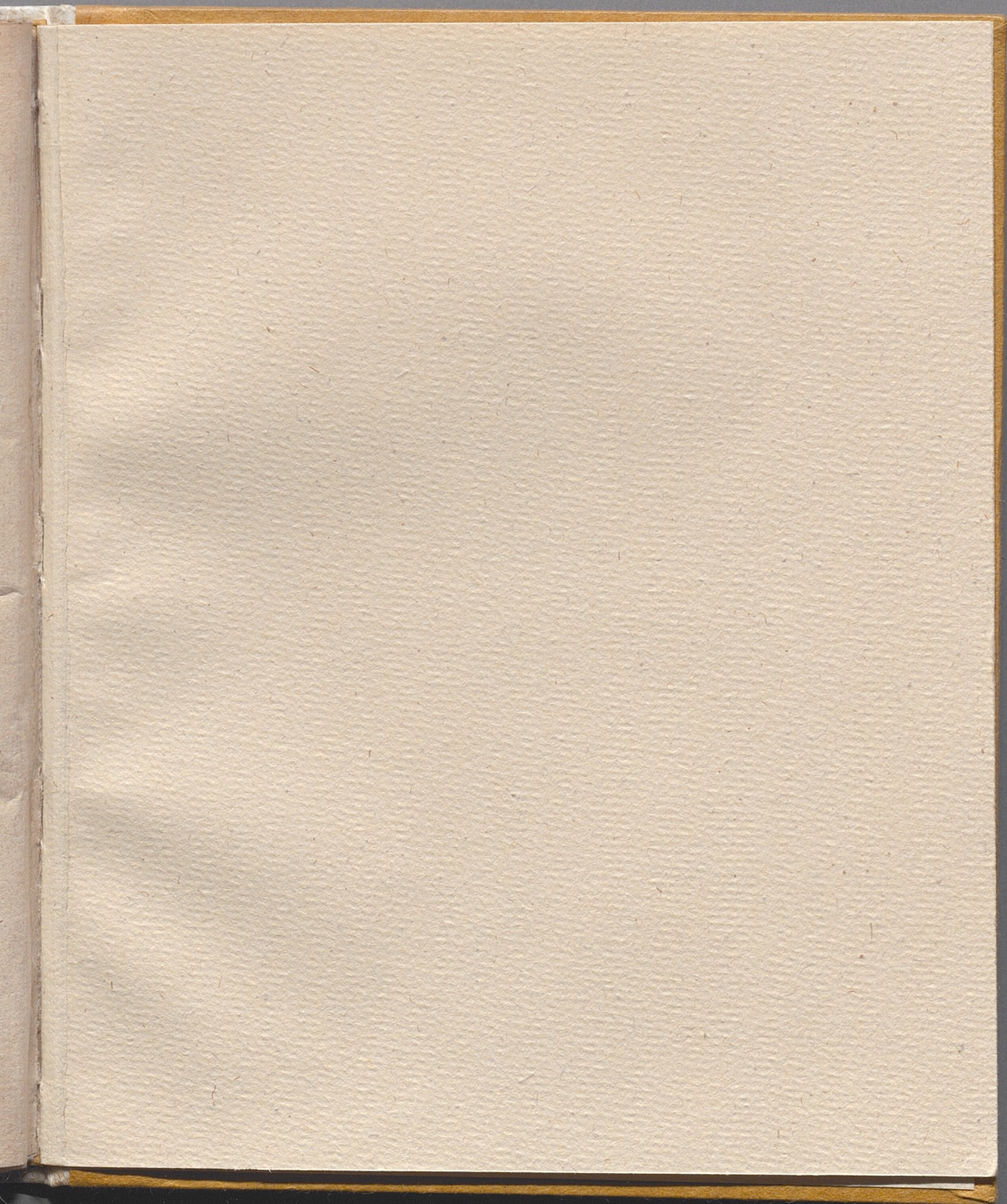
Summarist Register

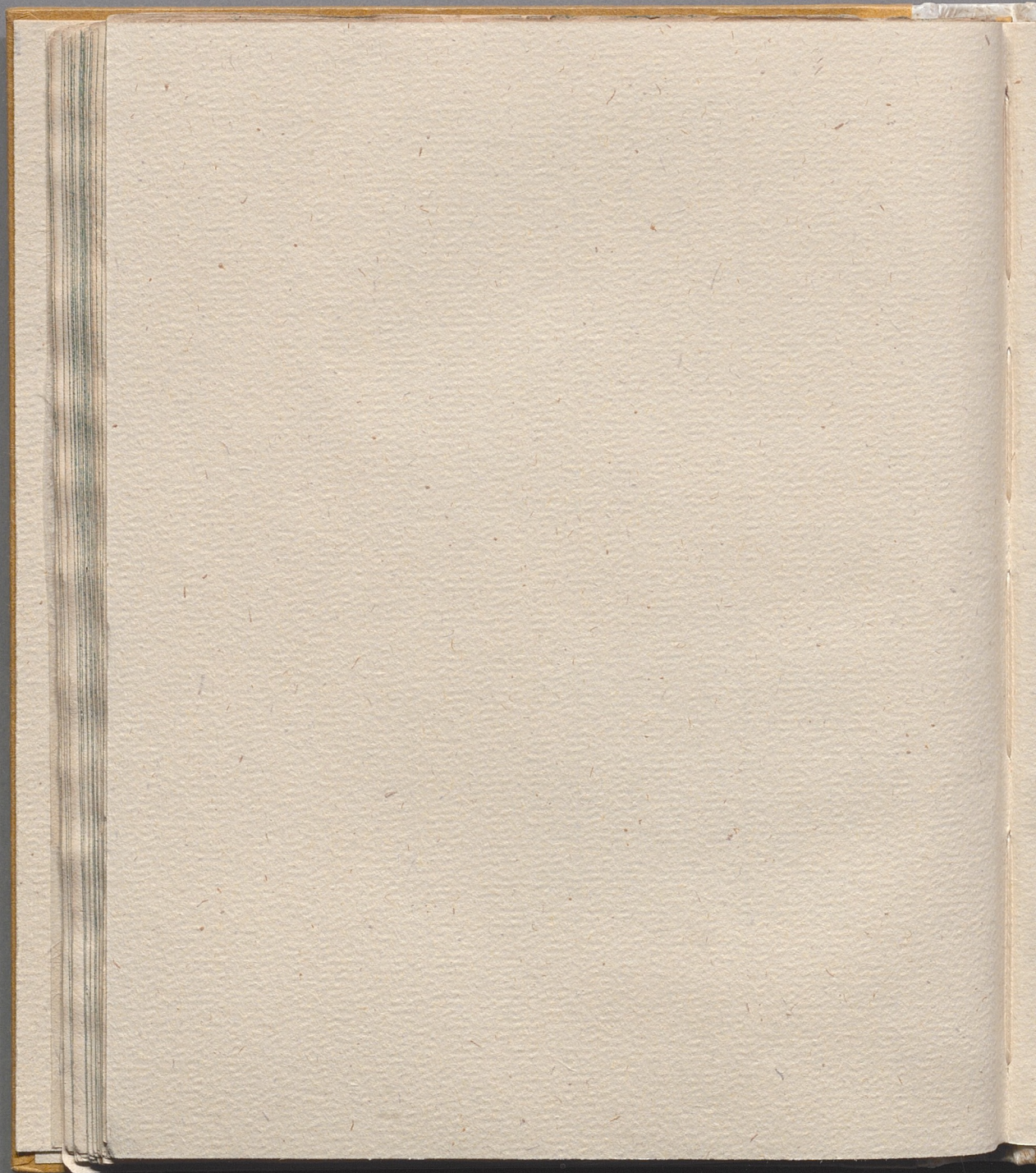
Öfver Ingången och Förberedelsen.

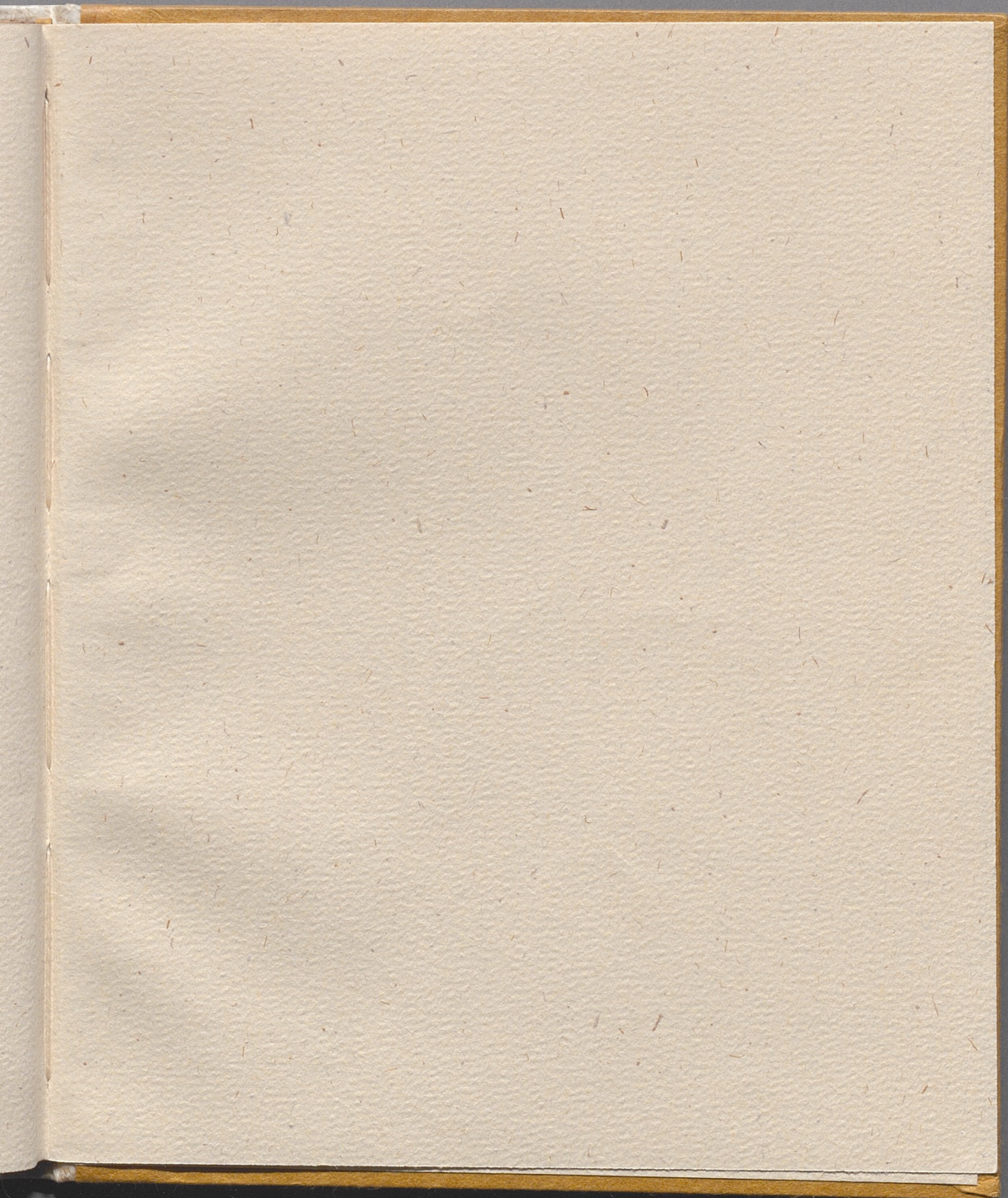
N ilsfälle til Kongl. Laboratorii inrättning/ och til hwad ända.	1. til 10.
F örberedelsen / och först Principia chymica eller de 3 chymista Grundstycken.	11
S alt i gemeen.	12
Sal Acidum och des slag.	12.
Alcalia.	13
Alcali volatile urinosum.	ibid.
Alcali fixum seu lixiviosum, Luutsalt.	ibid.
Salia composita.	14
Hafsalt / Salpeter / Salmiak.	ibid.
Sal Essentiale.	ibid.
Sal dulce.	ibid.
Vinosum, Spiritus ardens, Sal enixum.	15
S ulphur.	15
M ercurius.	16
Bthredning på de bruklige profwen.	17
S olutio, uplösning.	17
Solventia medh deras slag.	18. 19. 20
	Præ-

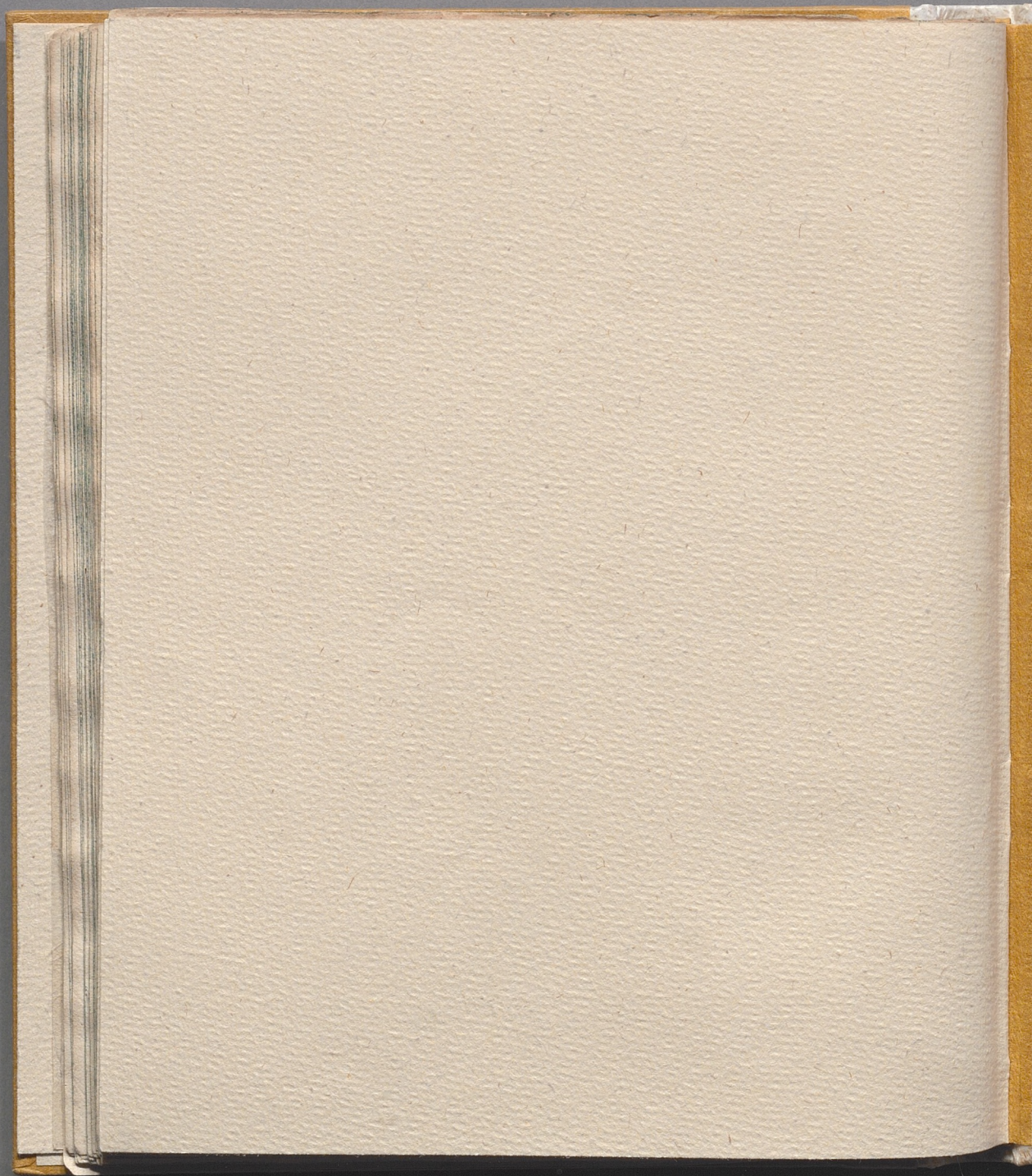
<i>Præcipitatio</i> eller nederslag.	20
Reckn som i præcipitationen bör achtas.	22
Effervescentia, wällande.	ibid.
Nederslag egentligen så kalladt.	26
Alterantia.	27
Materialier i præcipitationen bruklige.	28
Huru Salia och andra materialier igenom Præcipitationen kunna igenkännas.	38
Swar til motståndarens inkast.	41
Carlsbadets prof.	46
Hudra slags operationer til profwer up- rechnas.	48. 49
Chymiska Characteres.	50
Rättelse til färgornas förstånd.	54

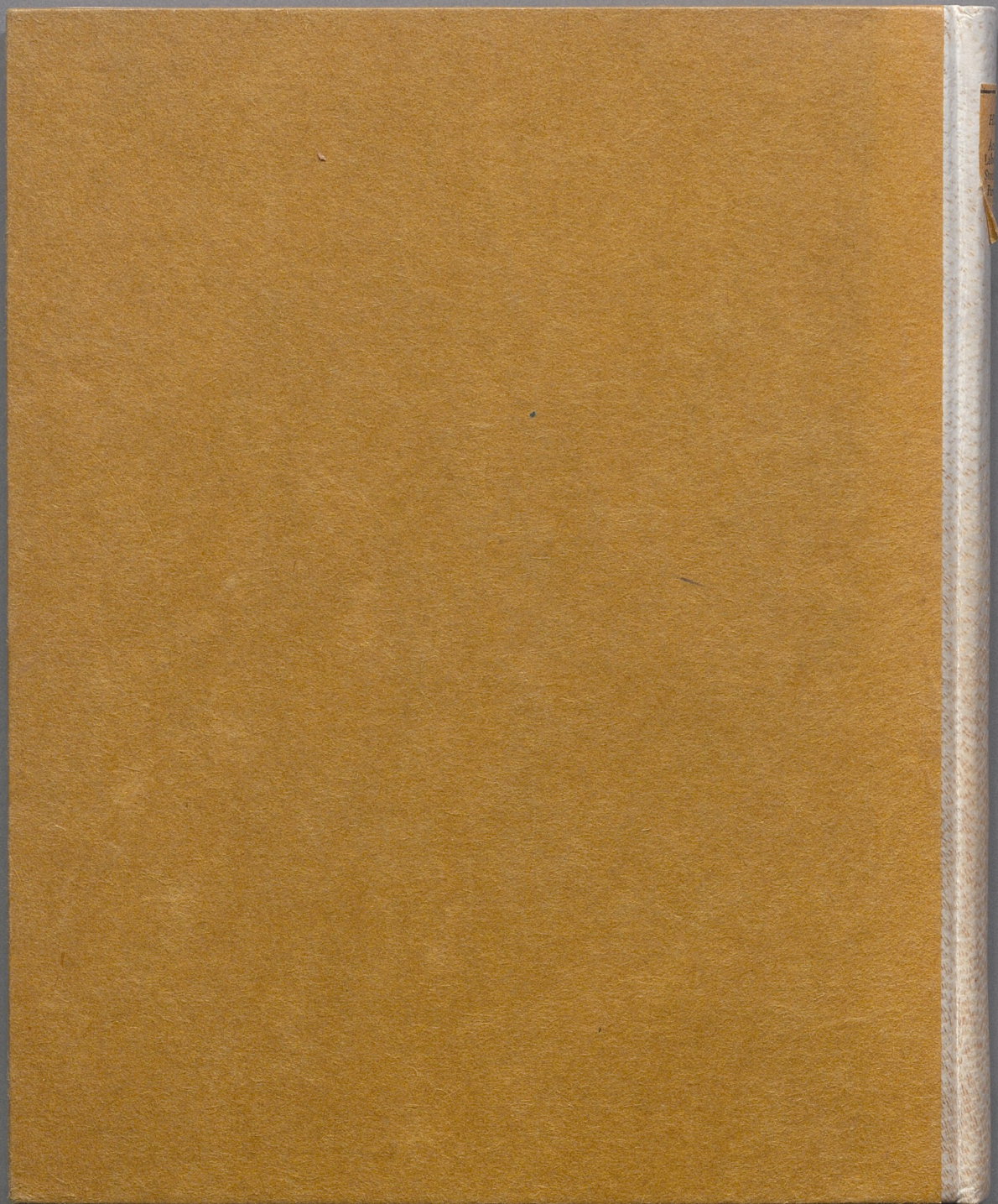

1978
58412

5

www.books2ebooks.eu